

SOCIAL POLITIK

www.socialpolitik.com

4 av 5 unga utan a-kassa	6
Rika kvinnor mår bättre	18
Kärnfamilj går 94 000 plus	22
Muren världen inte vill se	44

Ge oss en
FRAMTID

UPPSALA
UNIVERSITET

NCK
NATIONELLT CENTRUM
FÖR KVINNOFRID

Möter du våldsutsatta kvinnor i ditt arbete?

Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK, är ett kunskapscentrum vid Uppsala universitet som arbetar på regeringens uppdrag med att höja kompetensen om våld i nära relationer. Vi informerar, utbildar, sammanställer kunskap, forskar och utvecklar metoder för omhändertagande av våldsutsatta kvinnor.

Genom den nationella stödtelefonen Kvinnofridslinjen 020-50 50 50 erbjuder vi stöd till kvinnor som utsatts för hot, våld eller sexuella övergrepp.

Läs gärna mer om oss och om aktuella utbildningar på www.nck.uu.se och www.kvinnofridslinjen.se.

Redaktör och ansvarig utgivare:
Maria Wallin
Omslagsbild: Bibbie Friman
Layout: Ulla-Karin Karlson

Redaktionskommitté:
Gun-Lis Angsell, Kristina Arvidson
Molin, Stefan de Vylde, Gunnar Engström, Bibbie Friman, Cecilia Heule, Ulla-Carin Hedin, Nilla Helgesson, Carina Håkansson, Anne Jalakas, Jan Molin, Marco Morner, Jan Ramström, Helena Östlund, Yvonne Zätterman Åberg

Redaktion:
Eriksberg 137, 451 96 Uddevalla
socialpolitik@socialpolitik.com
Telefon: 070-207 22 22

www.socialpolitik.com

Taltdning: Rox reportage
Tel: 031-96 02 61
rox.reportage@swipnet.se

Prenumeration/lösnummer:
Nätek, Box 311 20
400 32 Göteborg
order@socialpolitik.com
Tel: 031-743 99 05, Fax: 031-743 99 06

Priser:
285:- per år för privatpersoner
310:- stöd, företag, institutioner
160:- stud, arbetslös, pensionär
Teckna 2-3 år med kraftig rabatt!
Se: www.socialpolitik.com

Betala in på: pg 648 73 22-7

SocialPolitik säljs i större Pressbyrå-kiosker och Presstopbutiker.

Annonser:
Bengtsson & Sundström Media
Tjärhovsgatan 32, 116 21 Stockholm
kontakt@bs-media.se
Tel: 08-10 39 20, Fax: 08- 10 39 15

Tryck: Trydells Tryckeri AB
ISSN 1104-6376

Redaktionen ansvarar inte för insänt obeställt material. Tryckta texter kan komma att återges elektroniskt.

SocialPolitik ges ut av den ideella föreningen Socialpolitisk debatt. Partipolitiskt obunden och fackligt fristående. Ordförande är Cecilia Heule, vid Socialhögskolan i Lund.

Garantera en oberoende socialjournalistik!
Prenumerera:
www.socialpolitik.com

Lyft in klyftorna i valet!

Fyra av fem arbetslösa ungdomar får ingen a-kassa. Trots att de uppfyller arbetsförmedlingens alla krav. 132 000 unga mellan 18 och 24 år i snitt per månad. Trösklarna in i trygghetssystemen har höjts. Unga – och nyanlända utrikes födda – släpps inte in. Idag hamnar nästan *varannan* arbetssökande utanför. Tapio Salonens nya jämförelser, sid 6, visar hur hela arbetslöshetsförsäkringen klapat ihop. Är det så vi vill ha det?

Ekonomi och social position bestämmer i hög grad hälsa och livslängd. Med stora och *växande* sociala skillnader i hälsa, sid 18. Sverige är det land i Europa där skillnaderna bland kvinnor ökar snabbast. Vill vi ha det så?

Lågavlönade kvinnor mår uselt. Samt är de som oftast är ensamstående med barn. Vart fjärde barn till ensamstående växer upp i fattigdom, sid 22. Och fattigdomen ökar bland enförälderfamiljerna, som halkat efter kärnfamiljen med 94 000 kronor per år! Med *en* inkomst att göra jobbskatteavdrag på. Tusentals barn och föräldrar som Anders Borg vände ryggen i vårpropositionen. Vill vi ha det så?

Klyftorna ökar, fattigdomen, ohälsan. In med de ökande klyftorna i valdebatten! Och finn ditt eget svar på frågan: Är det så här vi vill ha det?

30 ÅR I DEN SVENSKA GRUNDSKOLAN: "Resurser, kontinuitet och fler vuxna. Det finns ingen annan väg att ge barn framtidstro". Möt rektor Annika Malmryd, sid 12.

Möt också Gunnar Engström, sid 36. Värme och generositet är det han tror på efter fem decennier inom kriminalvården. Och Elaine Hansson, sid 26, ett "typiskt ärende" eller en unik människa? Jan Boström, sid 44, frivillig följeslagare på ockuperade Västbanken: "Om människor bara visste skulle inte det här vansinnet fortsätta!"

Fortsätt *prenumerera* och säkra en oberoende utgivning av SocialPolitik "unik genom sin förmåga att kritiskt, uppkäftigt och konsekvent granska och debattera aktuella och angelägna samhällsfrågor. En betydelsefull tidskrift som sticker ut i en alltmer likriktad mediadebatt" (sid 21). Ha en underbar sommar!

Maria Wallin

Fyra av fem unga utan a-kassa

Vuxna inräknat stängs varannan öppet arbetslös ute. Trots att de uppfyller arbetsförmedlingens krav. **6**

Satsa på skolan!

Långsiktig ekonomi, kontinuitet och många vuxna. Bara så kan *alla* barn få framtidstro! **12**

Lyft in ohälsan i valdebatten!

Ekonomi och social position bestämmer hälsa och livslängd. Klyftorna ökar. Särskilt bland kvinnor. **18**

Ensamma mammor

94 000 går de back per år jämfört med kärnfamiljer. Regeringen likgiltig. **22**

Elaine mot Goliat

Hon stämde kommunen för bristande samhällsvård. Och förlorade. Liksom vi skattebetalare? **26**

Kamrater som stöd

Fördomar mot psykisk ohälsa för dem till Lotsen. En träffpunkt för unga. **32**

Efter morden i Malexander

Han gav permissionerna för pjäsen Sju tre. Inget man kommer över. Ändå tror han på värme och generositet i kriminalvården. **38**

En ny ekonomisk världsordning

De gamla industriländerna tappar i betydelse. Fokus flyttas till Öst och Syd. Perspektiven är hisnande. **42**

I murens skugga

Han såg förtrycket i vardagen. Som följeslagare på Västbanken. **44**

Yayoi Kusama, Gleaming Lights of the Souls, 2008. På Louisiana till den 13 juni.

Färgen i konsten – och i livet

Kultur bortom lönsamhet och kommersialism, en frizon att vårda. Så att vi orkar. Att inte se livet i grått utan i en rikedom av färger. Så som A-laget i Umeå gör.

Först är det en skog i sommarskrud. Där finns ett lövträd som ger skugga, barken på en av de tjocka grenarna är avskavd, i bakgrunden ringlar floden fram. Där står jag och känner doften av skog och en lätt vind-il. Ett verk av André Derain. Det är bara att ta emot, inte fundera. Jag ser en tavla och står i naturen den visar.

I nästa stund finns där ett landskap av Wassily Kandinsky. Färger som sprakar. Fuktig odlad mark med arom av fet jord. Strax därpå en prunkande blomsterträdgård i alla färger, därtill en afton med solnedgång över havet, sett genom Emil Noldes ögon. Därpå upplevelser med Matisse, Mirò, Picasso och övriga världsnamn som genom färger berättar den moderna konstens historia och utveckling.

LOUISIANAS UTSTÄLLNING *Farven i kunsten* pågår till den 13 juni. En halvtimme in i mitt besök kan jag se samma salighet hos de övriga besökarna som hos mig själv, ingen undantagen. Som om upplevelsen av färgerna bär på en osynlig makt som får alla besökares själar och kroppars beståndsdelar att vibrera av lust.

Konst som inte går att kommendera fram, så långt bort man kan komma från allt vad makt kring lönsamhet, investe-

ringar och avregleringar heter. En lunga att andas skönt i. Kultur bortom kommersialism. Så att vi orkar.

150 verk av 72 konstnärer, alla lyser de långt in i de gråaste av världar, då kultur blir en omistlig del av samhället, en frizon att vårda för att humanismen ska ges möjlighet att erövra ny mark.

PÅ VÄG FRÅN LOUISIANA ÅKER JAG tvärs- över Själland till Gilleleje. Går på oändliga sandstränder. Ljudet av havets vågor. I

hamnen finns ny-fångade räkor och ljusblå danska fiskebåtar. Sedan ner till Helsingör och färjan över till Helsingborg. På väg norrut stannar jag i Mölle, där Öresund öppnar sig mot Kattegatt. Längst upp vid fyren sträcker sig vyn till synes över nästan hela världen, som att stå

framför en utsikt målad av Nolde.

Inne i Mölle finns en annan verklighet. Vart och vartannat hus är folktomt. Bara under sommarmånaderna är de bebodda. Hus som snarare tycks vara investeringsobjekt än boningar att njuta av. Som om

Richard Paul Lohse, Grün-blau-violette Vertikale zwischen gelb-orange-rot.

Ugo Rondinone, Einunddreissigster-Maizweitausendundeins.

Natalia Goncharova, River Landscape på utställningen Farven i kunsten.

Kasimir Malevich, Two Figures in a Landscape.

där fanns skyltar överallt med texten PRIVAT. Bland de vackraste platser man kan tänka sig och jag är inte välkommen, då vrids allt till grått.

Nere i hamnen nickar en äldre man och jag åt varandra. Han berättar att på livets höst har han inte längre råd att bo kvar i Mölle. Hans avslutningsreplik lyder "De välbeställda som flyttar in är att gratulera!"

Den sägs med avund. På samma vis ser det ut i många samhällen längs den västra kusten, nästan som en öde by i utflyttningsbygd, men istället för skrangliga hus finns där lyxösa palats.

I det läget kan jag längta efter Umeås A-lag. De skulle inte känna sig kuvade eller tala med missunnsamhet och tandagnisslan, istället skulle de osentimentalt beskriva ett orättfärdigt samhälle. När jag hör deras ord börjar även de gråaste delarna av Mölle återfå sina färgnyanser. *Farven i kunsten* når in i minsta vrå och alla skyltar med "o" framför "välkommen"

suddas ut inför A-lagets blickar. Husägarna skulle bara veta.

leif.a.stenberg@telia.com

LEIF STENBERG är frilansjournalist, medlem i Socialpolitikens redaktionskommitté.

SWENSKA REWANSCH

kreativ familjevård – individuellt anpassad

Swenska Rewansch är en familjevårdsenhet med huvudsäte i Jönköping samt filialer i Borås och Norrköping.

Våra familjer finns från Dalarna i norr till Skåne i söder.

Vi är inriktade på individuell behandling av kriminella och/eller missbrukare samt ungdomar som är på väg att hamna i någon av dessa kategorier.

Verksamheten är småskalig och kvalitets-säkrad med ett resultat som visar på 95% det senaste året. Vi har:

- ett neuropsykiatriskt team till vårt förfogande/ADHD
- kraftigt förstärkta familjehem
- psykiatriker
- psykoterapi (kognitiv, psyko-dynamisk, eller utifrån behov)
- medicinering endast undantagsvis
- ingen utsluss till hemorten
- sociala utredningar

Läs mer på www.swenskarewansch.se

Swenska Rewansch AB
Box 120 19 • 550 12 Jönköping
Tel. 036-300715 • Fax. 036-300716

Rädda Barnen kämpar för barns rättigheter.
Vi väcker opinion och stöder barn i utsatta
situationer - i Sverige och i världen.

Rädda Barnen

Save the Children Sweden

Till Rädda Barnens centrum för Barn och Ungdomar i Kris söker vi

Socionom eller Psykolog

till region Nord med placering i Umeå

Socionom eller Psykolog

till region Väst med placering i Göteborg

För mer information, se www.rb.se

Om Rädda Barnen/Lediga tjänster

»De såg det friska i mig«

KLIENT PÅ IRIS UTVECKLINGSCENTER

Vi erbjuder individuell behandling för människor med läkemedels-beroende/missbruk och psykisk ohälsa. Vi finns i Mullsjö, Enköping, Stockholm, Göteborg och Jönköping. Läs mer om oss och våra behandlingar på www.irisutvecklingscenter.se.

När mer måste till

RANSÄTRA-KLINGSTA är en av de ledande akut- och utredningsinstitutionerna för familjer med barn i åldern 0–12 år. Vi har lång erfarenhet av att utreda svåra och komplicerade familjeärenden som kräver mer omfattande insatser än vad en traditionell barnavårdsutredning kan ge.

VI ERBJUDER:

- Omsorgsutredningar enligt BBIC-strukturen
- Skyddat boende i dygnsvård
- Krisomhändertagande
- Kortare stödinsatser

LÄS MER PÅ WWW.VARLJUS.SE

Vi finns när
ni behöver
experthjälp!

Varannan utan a-kassa

Arbetslöshetsförsäkringen fungerar inte längre

80 procent arbetslösa 18-24 år går utan a-kassa. Och varannan arbetslös vuxen. Trots att de uppfyller arbetsförmedlingens krav. Totalt 300 000 arbetslösa. Som inte kvalar in till systemet.

Text: Tapio Salonen

Bild: Bibbie Friman

Fyra av fem arbetslösa ungdomar saknade helt ersättning från arbetslöshetsförsäkringen 2009 – trots att de alla uppfyllde arbetsförmedlingens krav. Dessa öppet arbetslösa 18-24-åringar utgjorde i genomsnitt 132 000 personer per månad. Det motsvarar 44 procent av de nästan 300 000 arbetslösa svenskar som i dag saknar skydd från arbetslöshetsförsäkringen.

Utrikes födda är en annan stor grupp som inte heller hunnit etablera sig på arbetsmarknaden och som därför saknar rätt till arbetslöshetsersättning – även om de uppfyller arbetsförmedlingens alla krav.

Samtidigt som andelen arbetssökande som inte varit etablerade på arbetsmarknaden har ökat kraftigt under senare år, riktas de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna alltmer till arbetslösa som *har* arbetslöshetsersättning. Andra blir utan.

ORSAKERNA TILL DEN KRAFTIGT försämrade täckningsgraden av arbetslöshetsförsäkring mellan 2007 och 2009 är enligt IAF (Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen) effekten av tre samverkande faktorer:

För det första en successiv förändring av sam-

mansättningen av arbetssökande. Enkelt uttryckt har arbetssökande som tidigare inte varit etablerade på arbetsmarknaden ökat, framförallt unga som skall till att etablera sig i arbetslivet och utrikes födda som kommit till Sverige under senare år.

För det andra lyfter IAF fram att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna numera alltmer riktas till de arbetslösa som har arbetslöshetsersättning och förändrar balansen bland kvarstående arbetslösa.

För det tredje pekas den nuvarande regeringens regelförändringar i arbetslöshetsförsäkringen 2007 och 2008 ut som en starkt bidragande faktor.

DET EKONOMISKA SKYDDET vid arbetslöshet har stor betydelse för individen. Men detta har nästan helt kommit bort i den pågående omvandlingen av svensk arbetsmarknadspolitik.

Den offentliga uppmärksamheten har varit ensidigt riktad mot etablerade grupper och deras risk för försämrade förmåner. Det är deras utsatthet som fått braskande rubriker när jobben försvinner eller utförsäkring hotar. Det som förenar de etablerade grupperna är att de varit inne på arbetsmarknaden och därigenom hunnit skaffa sig inkomstrelaterade trygghetsförmåner. De har fackföreningar och andra aktörer som tillvaratar deras intressen.

Polariseringen mellan olika grupper av arbetslösa har däremot inte uppmärksamats. Den tilltagande uppdelning mellan etablerade och oetablerade arbetslösa – en trend som utvecklats under de senaste årtiondena och förstärkts oavsett regeringsinnehav.

Vi måste föra in de oetablerade arbetslösas villkor i samhällsdebatten.

ARBETSSÖKANDE REGISTRERAS efter tre sökkategorier; helt arbetslösa, tillfälligt timanställda och deltidsanställda. Som framgår av

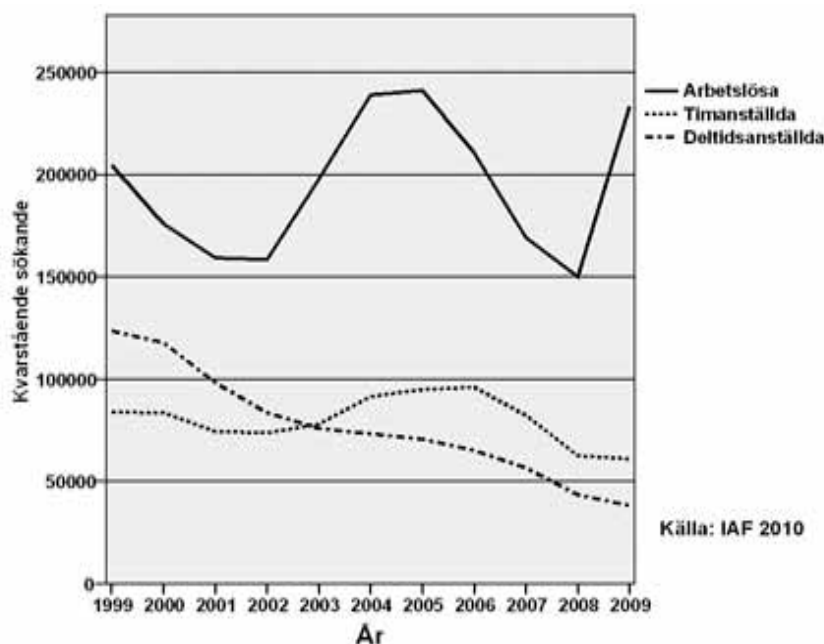

Diagram 1. Antal kvarstående arbetssökande vid månads slut efter sökkategori. Månadsgenomsnitt 1999 – 2009.

Vad innebär det att fyra av fem arbetslösa ungdomar ställs utanför? Trots att de uppfyller arbetsförmedlingens krav. Hur formar det deras samhällssyn? Deras vilja att delta?

diagram 1 har sammansättningen under det gångna årtiondet förändrats kraftigt:

Andelen helt arbetslösa har ökat från knappt hälften av alla kvarstående arbetssökande per månad till drygt 70 procent år 2009. Antalet deltidanställda arbetssökande har gradvis minskat och utgör numera bara en tredjedel 2009 jämfört med inledning- en av årtiondet.

Antalet helt arbetslösa fluktuerar förväntat efter konjunkturutvecklingen men det kan vara värt att notera att nivån 2009 inte överskridit arbetslöshetsnivån i mitten av 00-talet.

DETTA SÄTT ATT PRESENTERA arbetslöshetsstatistik mäter flödet på månadsbasis. Ser vi till antalet arbetslösa under ett helt år ökar givetvis antalet personer som någon gång under året varit registrerat arbetssökande på arbetsförmedlingen. För 2009 rörde det sig om totalt 738 547 personer, vilket motsvarar var 7-8:e person i arbetsför ålder i Sverige.

Dessa 738 547 var registrerade som aktivt arbetssökande i genomsnitt 5,4 månader under 2009 (totalt nästan fyra miljoner månader). Vissa personer har dessutom varit registrerade i flera sökkategorier under året.

Låt oss också titta på de ersättningsformer som finns och hur har de förändrats.

Mest förmånlig är den *inkomstrelaterade* ersättningen, vilket innebär att man erhåller 80 procent av sin tidigare inkomst upp till en visst maxbelopp (för närvarande 680 kr/dag) under de 200 första ersättningsdagarna. Därefter sjunker ersättningen till 70 procent till 300:e dagen. Därefter upphör ersättningen (för arbetslösa med barn under 18 år kan ersättningen utgå under 450 dagar).

För att få inkomstrelaterad ersättning måste man uppfylla för det första medlemsvill-

”De oetablerade arbetslösa har förpassats ut i samhällsperiferins tystnad.”

koret (medlem i a-kassa minst tolv månader). För det andra arbetsvillkoret (arbetat minst 80 tim/månad i minst sex månader året innan). Samt för det tredje vara aktivt arbetssökande på arbetsförmedlingen (innebär bland annat att man är beredd att ta erbjudna arbeten och medverkar till att en handlingsplan upprättas).

Den andra ersättningsformen – *grundbelopp* – utgår om man fyllt 20 år och uppfyller arbetsvillkoret, men inte varit med-

lem i a-kassa under minst tolv månader. Då utgår högst 320 kr/dag beroende på hur mycket man arbetat under de senaste tolv månaderna.

OM INTE DESSA KRITERIER UPPFYLLS utgår ingen ersättning *alls*. Men den registrerade arbetssökande har fortfarande samma aktivitetskrav som arbetssökande med ersättning.

Reglerna för att vara berättigad till olika arbetslöshetsersättningar har varit föremål för ständiga förändringar de senaste årtiondena. De flest har varit i *begränsande* riktning vilket innebär att det blivit allt svårare att kvalificera sig till ersättning. De förändringar som infördes 1 januari 2007 illustrerar detta tydligt; däribland borttagandet av studerandevillkoret, skärpt arbetsvillkor, ökning av karensdagar från fem till sju dagar, sammanläggning av dagar med arbetslöshetsersättning och aktivitetsstöd etc. (för detaljer se IAF:s rapporter, Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen, 2007:8, 2007:24 och 2009:7).

I korthet innebär sammantaget dessa förändringar att det blivit *ännu* svårare att kvalificera sig till ersättning och att de som är berättigade erhåller ersättning mer begränsat.

UNDER EN LÅNG FÖLJD AV ÅR TÄCKTE arbetslöshetsförsäkringens olika ersättningsformer ungefär 75 procent av de arbetssökande. Beroende på tidigare arbetsinkomster eller grundbeloppets storlek kunde dessa ersättningsnivåer fortfarande hamna under socialbidragsnivå och tvinga etablerade arbetslösa att söka sig till kommunernas socialkontor. Men vanligast där var förstås arbetslösa som helt saknade ersättningsskydd.

Av diagram 2 framgår att det hänt något dramatiskt med andelen oförsäkrade arbetslösa i Sverige de allra senaste åren. Från att ha legat på runt 25–30 procent (beroende på sökkategori) saknar numera nästan *hälften* av alla kvarstående arbetssökande ett arbetslöshetsskydd överhuvudtaget.

I genomsnitt 116 000 av 256 000 kvarvarande arbetssökande saknade någon ersättning per månad 2008. Det motsvarar 45,4 procent. Motsvarande siffror för 2009 var 154 000 av 333 000 per månad eller 46,4 procent.

Antalet oförsäkrade arbetslösa har under årtiondet som gått trendmässigt ökat från cirka 100 000 till 150 000 personer per månad. Utslaget på årsbasis 2009 innebär detta att mer än *en tredjedels miljon* i vuxen ålder, som uppfyllde arbetsförmedlingens aktivitetskrav – men utan att erhålla någon arbetslöshetsersättning alls under de drygt fem månader som de i genomsnitt var registrerat som kvarvarande aktivt arbetssö-

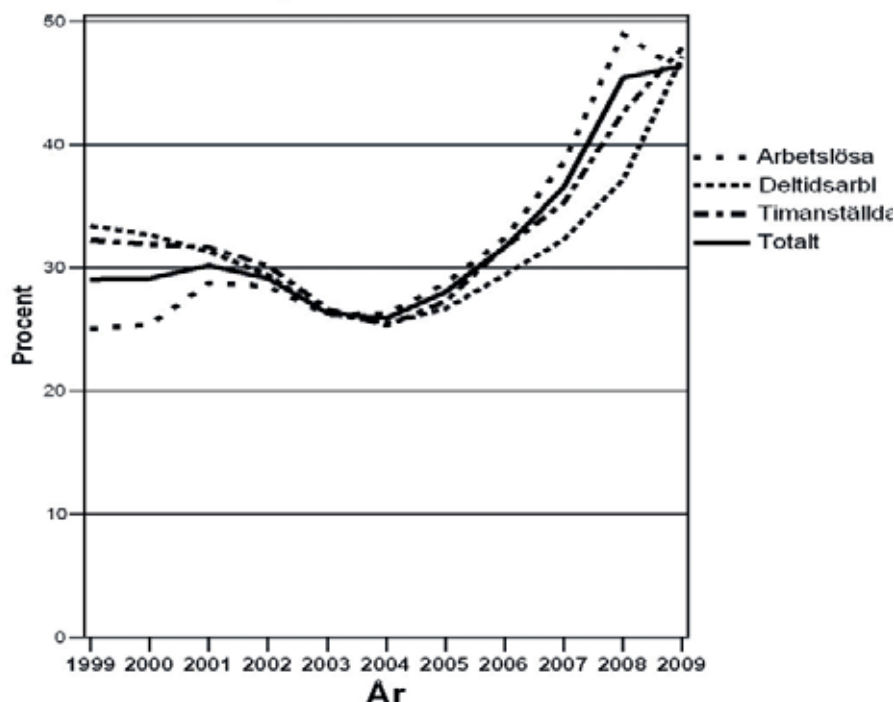

Diagram 2. Andel av kvarstående arbetssökande som saknar ersättning 1999 – 2009 efter sökkategori. Källa: IAF 2010.

kande. Det motsvarar drygt sex procent av den arbetsföra befolkningen eller nästan var 15:e vuxen.

ATT NÄSTAN VARANNAN ARBETSSÖKANDE numera står utanför arbetslöshetsförsäkring

en, vad betyder det? Vad innebär det till exempel för alla de ungdomar som inte bara har svårt att få in en fot på arbetsmarknaden utan dessutom nekas samhällets offentliga trygghetsförmåner – trots att de svarar upp mot dess regler? Hur formar det deras

ANNONS

Grödbygården

ett behandlingshem för föräldrar och barn

Alla vill vi utvecklas, men helst utan att behöva ändra oss. Förändring väcker motstånd och dessa krafter behöver för "våra" familjer hållas inom den fasta ram en god institution utgör.

Vi har arbetat med familjer sedan 1990 och har utvecklat en organisation som är lämplig för vår målgrupp. Nu tar vi även emot ensamma barn 3-13 år.

Psykoterapi (bild-, lek och parterapi) integreras i den jag-stärkande miljöterapi med mer pedagogiska metoder (Marte-Meo, Cap och ART).

Grundläggande variabler som åtgärdernas intensitet, frekvens och timing är en kompetens utöver metodnivån, som är avgörande för behandlingsresultatet. Organisationen är terapeutisk.

Familjerna bor skyddat i egna lägenheter i våra hus här på landet i Grödbygården utanför Bromölla, nära Blekingegränsen.

Vi erbjuder

- Behandling
- Utredning
- Akutplacering
- Mellanvård

Vi är autonoma och behöver inte underordna oss någon koncernledning.

Huvudman: Annika och Lennart Olsson
Plats för 8 familjer och 4 ensamma barn
Telefon: 0456 - 229 41
E-post: annika.lennart@grodbygarden.se

Besök vår hemsida för mer information www.grodbygarden.se

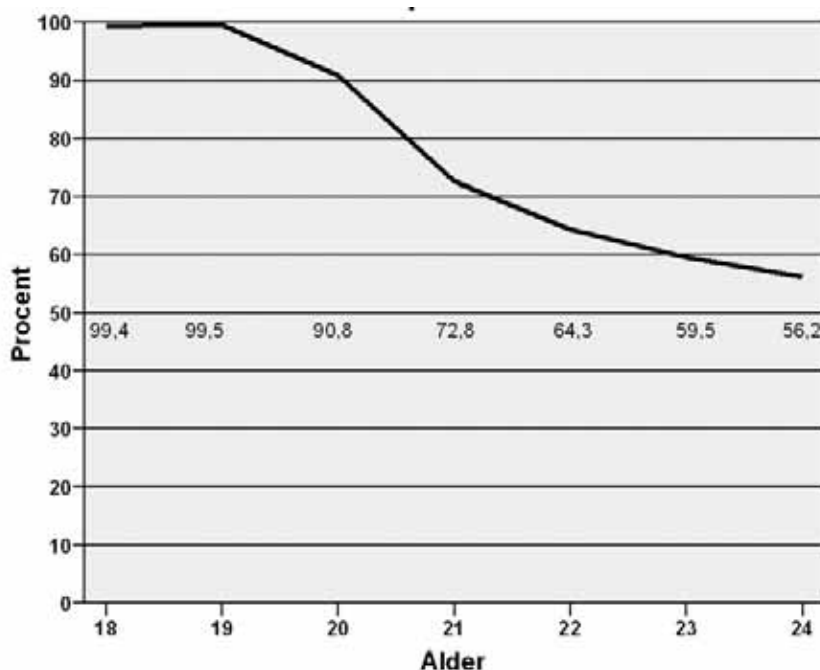

Diagram 3. Andel kvarstående arbetslösa som saknar ersättning bland 18 – 24 åringar 2009. Källa: IAF 2010.

samhällssyn och beredskap att bidra i det fortsatta samhällsbygget? Dessa oförsäkrade arbetslösa utgör faktiskt 15,2 procent av samtliga unga i åldern 18-24 år 2009.

De behöver inte en "omställningsförsäkring" utan ett vuxensamhälle som släpper

in dem. Och som uppmärksammar deras situation.

Frågan är då vilka som vill och kan föra den växande skaran av oetablerade arbetslösa talan? Knappast de själva. De är långt ifrån en homogen eller stark grupp – tvärt-

om. Unga utan fast förankring i arbetslivet, nyligen inflyttade långväga ifrån och andra som på grund av dålig utbildning eller andra personliga förutsättningar har svårt att hitta en plats i ett snabbt föränderligt arbetsliv.

Det enda som förenar dem är att det etablerade samhället stänger dem ute. Trots att de uppfyller alla krav vi normalt ställer på arbetssökande. Om detta måste vi tala. Inte minst i den kommande valdebatten.

tapio.salonen@lnu.se

Tapio Salonen är professor i socialt arbete vid Linnéuniversitetet i Växjö.

LÄS VIDARE:

Inspektionen för arbetslöshetsförsäkring, 2007:8, 2007:24 och 2009:7.

Samtliga statistiska uppgifter i artikeln utgår från bearbetningar utförda av IAF, Inspektionen för Arbetslöshetsförsäkring, under mars 2010 och är beställda uppföljningar för år 2009. Jämförelser har sedan gjorts med rapporten Arbetssökande med och utan arbetslöshetsersättning, IAF-rapport 2009:7.

www.socialpolitik.com har även en längre version av Tapio Salonens artikel.

ANNONS

Nu är det dags att anmäla sig till Drogfokus 2010!

- Sveriges nya mötesplats för alla som arbetar mot alkohol, narkotika, dopning och tobak!

Konferensen äger rum den 27-28 oktober på Conventum i Örebro och förväntas locka över tusen deltagare och många utställare.

Vi ses i Örebro!

Anmälningar och mer information på www.drogfokus2010.se

drogFOKUS

nationell konferens om alkohol, narkotika, dopning och tobak **2010**

Arrangörer: ANDT-sekretariatet, CAN, Dopingjouren, ECAD, Kriminalvården, Läkemedelsverket, Rikspolisstyrelsen, Socialstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut, Sveriges kommuner och landsting, Statens institutionsstyrelse, Tullverket, Trafikverket och Örebro kommun.

Berättelser från det gömda Sverige

Vi vet inte hur många som lever i Sverige utan tillstånd.
Kanske 10 000, kanske 50 000. Vi kallar dem papperslösa.
25 av dem har fått komma till tals i en ny bok.

Familjen är som en kropp, säger Karen. Han är 25 år och armenier från Azerbajdzjan. Karen har levt gömd i Sverige i fyra år, sedan han fick avslag på sin asylansökan.

I Sverige mötte han kärleken i form av Nargiz, uigur från Uzbekistan. De har nu två små barn. Hon är psykiskt skör och klarar inte att ta hand om barnen. De ska ändå utvisas till sina olika hemländer.

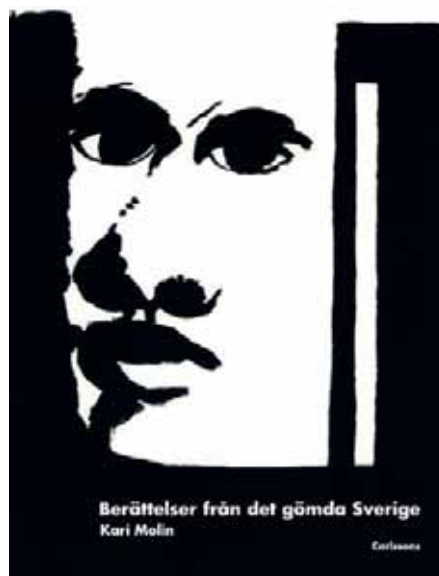
JOSÉPHINE FRÅN VÄSTAFRIKA hotas av könsstympning. Ana från Kongo är rädd för att åter bli våldtagen och fruktar för sitt liv. Ett äldre par från Syrien har fem barn och sexton barnbarn i Sverige. Mohammad från Iran, som torterats säger att han sätts i fängelse.

Inför boken *Berättelser från det gömda Sverige* på uppdrag av Röda Korset, mötte jag Karen och de andra – 25 gömda flyktingar som alla fått avslag på sina ansökningar om att få stanna i Sverige. De har flytt av olika skäl. De har det gemensamt att de stannat trots avslag eftersom de själva inte ser något alternativ.

De berättar också om hur de lever i Sverige. Utan personnummer, utan att kunna ta ett vitt jobb, utan att få några bidrag. Vardagen handlar om tak över huvudet och mat för dagen. Svartarbete är vad som återstår. Arbetsskador är vanliga. Timlönerna på 18-20 kronor förekommer.

FLERA AV BARNEN ÄR FÖDDA i Sverige. Mongoliska Tuyas yngsta är åtta år och föddes här. Den tioårige brodern var baby när han kom hit. Barnen kan inte berätta att de är gömda och kan sällan ta hem lekkamrater. Familjen blir skräckslagen när någon oväntat ringer på dörren.

Många har varit här länge, några i över 10 år. De kommer från en rad olika länder, bland annat Kongo, Eritrea, Iran, Afghanistan, Mongoliet, Azerbajdzjan, Bang-

ladesh och Uganda. Några familjer, bland annat en romsk familj, är från Kosovo. Några barn lider av svåra uppgivenhetsymtom (apatiska barn). 23-åriga Ahad från Afghanistan kom ensam som sexton-åring och är nu 23. Den äldsta som intervjuats fyller snart 80 och har varit i Sverige sedan 1999.

Några kom först till Grekland och ska återsändas dit enligt den så kallade Dublinförordningen. 25-åriga Zahra från Afghanistan och hennes barn behandlades som fångar i Grekland, berättar hon, övertygad om att de går under om de skickas dit igen.

Att hitta någonstans att bo är det allra svåraste, särskilt för barnfamiljerna. De gömda blir nomader och flyttar runt, ofta med kort varsel. Ockerhyror är inte ovanliga.

Hur rädda de gömda är för polisen varierar – en del törs inte gå ut, andra lever inte

särskilt undagömt. Men många talar om hur viktigt det är att vara laglydig och att de aldrig vågar åka kollektivt utan biljett.

Barnen går numera ofta i skolan. Ännu har de inte lagstadgad rätt till skolgång, men det finns ett utredningsförslag om det.

Även personer som i sitt arbete eller frivilliga verksamhet möter gömda och papperslösa intervjuas i boken. De anser att ribban har höjts för vilka som får stanna i Sverige. Två psykiatrer vittnar om hur liten notis som tas om deras läkarintyg.

EN UTREDNING HAR OCKSÅ nyligen tillsatts för att öka rätten till vård för papperslösa och gömda. Idag är många hänvisade till att söka vård vid någon av de frivilligklinikerna som finns på en del håll i landet.

Gömda barn ska ha rätt till vård, men att det inte alltid fungerar i praktiken kan Raksana från Azerbajdzjan berätta. Ilsketårarna svämmar över när hon berättar:

– Jag bar min dotter på mina armar och hon hade hög feber. De ville inte ta emot oss på vårdcentralen för att vi saknade personnummer. Är inte vi människor?

molinkari@gmail.com

De som lever i Sverige utan tillstånd kallas ofta papperslösa. Bland dem finns även de som inte sökt asyl. Det saknas säkra uppgifter om antalet – uppskattningar varierar från 10 000 till 50 000. Hösten 2009 var cirka 8 700 personer efterlysta av polisen för att de höll sig undan.

LÄS VIDARE

Berättelser från det gömda Sverige, Kari Molin, Illustrationer Lars Melander, Carlsons förlag och Röda Korset, 2010

Barnfattigdom som riskfaktor

Mer än varannan som sett våld mellan vuxna hemma, har själva blivit slagna.

Text: Maria Wallin

Bild: Bibbie Friman

Ett barn av sju har utsatts för våld av föräldrar eller vårdnadshavare. Det framkom när 8 494 elever mellan 13 och 18 år i Sörmland svarade på en omfattande enkät om sina personliga erfarenheter av våld.

Resultaten visar att 15 procent av barnen, ett av sju, hade utsatts för våld av föräldrar eller vårdnadshavare. Förövaren var för det mesta en biologisk förälder, lika ofta en man som en kvinna. I de familjer där våld förekom även mellan de vuxna var det oftare en man – pappan eller mammas partner – som slagit barnen vid upprepade tillfällen.

– Att sambandet mellan kvinnomisshandel och barnmisshandel var så tydligt var en överraskning, säger Eva-Maria Annerbäck, psykoterapeut och doktorand i barn- och ungdomspsykiatri vid Linköpings universitet.

Barnen fick också svara på frågor om familjeförhållanden som är kända som riskfaktorer för våld. Det visade sig att barn som misshandlats upprepade gånger kom från

15 procent av barnen i Sverige får stryk hemma. Trots att barnaga är förbjudet.

miljöer med flera riskfaktorer. Barn till arbetslösa eller sjukskrivna, de som hade föräldrar som led av en kronisk sjukdom eller var utomlands födda var extra utsatta.

– Denna studie i likhet med annan forskning visar att det ofta är barn från ekonomiskt utsatta familjer som drabbas av våld

och pekar därmed på vad ”barnfattigdom” kan leda till, säger Eva-Maria Annerbäck.

Trots att det sedan 30 år är straffbart att slå barn – Sverige var först i världen med lag mot barnaga 1979 – är det få fall som dras inför rätta. Bara sju procent av de drabbade barnen i studien hade berättat om misshandeln för någon myndighetsperson. Tre procent hade vänt sig till BRIS eller någon annan ideell organisation.

MEN FÅ FALL SOM POLISANMÄLS leder till åtal. Enligt en studie i Linköping som Eva-Maria Annerbäck publicerade 2007 ledde endast 13 procent av anmälningarna till åtal och fällande dom.

– Det är en utmaning att utveckla metoder för bedömning och ingripande av rättsväsende, socialtjänst och sjukvård som direkt riktar in sig på våldet och dess bakomliggande orsaker, säger Eva-Maria Annerbäck.

Studien är den hittills största i Sverige om förekomsten av fysiskt våld mot barn. Beträffande sociala förhållanden och befolkningens sammansättning liknar Sörmlands län Sverige som helhet, varför man kan anta att barn har det såhär även i andra delar av landet.

maria.wallin@socialpolitik.com

ANNONS

”När en familjemedlem mår psykiskt dåligt, behöver oftast hela familjen hjälp och stöd.”

Sofiaängen är en psykoterapeutisk dagverksamhet på Södermalm i Stockholm. Vi vänder oss till ungdomar mellan fjorton och tjugio år med psykiska och sociala problem, psykiatriska och neuropsykiatriska diagnoser. Ungdomen får individuell psykoterapi två gånger per vecka, familjeterapi en gång per vecka.

Skola och boende

Vi har integrerad skola med individuellt anpassad undervisning på grundskole- och gymnasienivå. I samarbete med Boa Mellanvård kan vi dessutom erbjuda tonåringen boende – antingen i kollektiv på Södermalm eller också i egen träningslägenhet.

Sofiaängen är en HVB-enhet med tillstånd av Länsstyrelsen. Alla våra behandlare har steg 1-utbildning. Flera är legitimerade psykoterapeuter.

För mer information, besök www.sofiaangen.se eller ring 08-428 86 50 och prata med Henrik Lennartsson, verksamhetschef, eller Monica Jonsson, som är rektor.

Sofiaängen
BEHANDLING & SKOLA

ERSTA
SKÖNDAL
HÖGSKOLA

Rädda Barnen
Save the Children Sweden

Under hösten 2010 anordnas uppdragsutbildning i samarbete med Rädda Barnen

Krissamtal med barn som bevitnat våld i sina familjer – arbetsmodellen Trappan
7,5 högskolepoäng under en termin

Stöd för barn och unga i sorg

7,5 högskolepoäng under en termin

Mer information: www.esh.se/uppdragsutbildning
uppdrag@esh.se eller ring 08-555 051 19

Skapa framtidstro

Även förortselever måste få vara stolta över sin skola

Resurser, långsiktighet, många vuxna. Det finns inga genvägar. Rektor Annika Malmryd på Svartedalsskolan vet.

Text: Helena Östlund

Bild: Bibbie Friman

Just den här tiden på våren brukar Annika Malmryd få ont i magen, det är nu hon får besked om hur många barn som kommer att börja nästa skolår och vilka resurser hon får.

Denna vår vet hon mindre än vanligt. Stadsdelen Biskopsgården i Göteborg ska slås ihop med Torslanda vid årsskiftet – ett högstatusområde nära havet. Hur kommer prioriteringarna att se ut då?

– Ska vi gasa eller inte? Vi vet inte.

RYCKIGA EKONOMISKA förutsättningar kan störa stämningen på en skola på nolltid. Det vet Annika Malmryd efter det senaste årets turbulens på skolan.

Under några dagar i vintras gav Svartedalsskolan upphov till svarta rubriker i Göteborgs-Posten och det kulminerade onsdagen 3 februari.

Några poliser var på skolan den dagen för att delta i ett samverkansmöte med socialtjänst, skola, och fritidspersonal. Inget ovanligt med det, samrådsgruppen brukar träffas varannan vecka. Men efter mötet fick poliserna syn på några elever som de ville prata med.

Somliga elever provocerades av att poliser sökte upp deras kamrater, de larmade andra kamrater via sina mobiler och allt fler samlades i uppehållsrummet. Stämningen blev till slut så uppjagad att rektor Anni-

ka Malmryd skickade hem eleverna för resten av dagen.

Den oron känns fjärran idag. Stämningen i uppehållsrummet är avspänd och vänlig. Tre tjejer sitter och pratar och fnittrar med varann, några gör läxor och i andra hörnet spelar ett par killar pingis. Ute på skolgården testar ett gäng grabbar fotbollsplanen.

Annika Malmryd är arg över hur skolan skildrades i media efter den där februaridagen.

”Det var otroligt att kunna anställa en bibliotekarie som fick eleverna intresserade av läsning!”

– När det händer något sånt blir det svarta rubriker, men när vi gjort något bra är det aldrig någon som skriver! Våra elever behöver få vara stolta över sin skola. Människor som bor i Biskopsgården tvingas alltid försvara sin stadsdel och varför de bor här.

Hennes rektorsexpedition är smyckad med

kinesiska prylar, bland annat en tibetansk siddensjal och en skir teservis. Det är gåvor från de två besök som musikeleverna har gjort i Kina. Det började med att musiklärarna skrev en låt till Ostindiefararen Götheborg och musikeleverna sedan blev inbjudna att sjunga i samband med att skeppet angjorde Guangzho (tidigare Kanton). De uppträdde också i kinesiskt TV inför miljardpublik.

– Vi har goda kontakter med kinesiska konsulatet i Göteborg och de tar ofta gäster hit till skolan. Nästa läsår kommer kinesiska att ersätta tyska som främmande språk.

Förutom Childrens Palace i Guangzho har man också utbyte med Vitryssland, barnhem nummer 17 i Minsk och Volta Elementary School i Chicago.

SVARTEDALSSKOLAN ÄR en F-9-skola med väl integrerad särskola. Den ligger i förorten Biskopsgården och en majoritet av eleverna har invandrarbakgrund. Skolan har under ett antal år byggt upp en bra pedagogisk plattform och ses som en stabil skola i stadsdelen.

Skolan har tre profilområden: musik, idrott & hälsa och IT. Musikeleverna reser över hela världen och uppträder, idrottsleverna fostras att bli ungdomsledare och IT-eleverna arbetar med egna bärbara Mac-datorer.

Men trots skolans stabilitet började det bli oroligt redan i höstas, efter att Annika Malmryd tvingats avskeda personal.

– Det är en höst vi aldrig vill ha tillbaka, vi gick på knäna. Det var stökigt i klasserna, lärare gav upp och sjukskrev sig. Vi sa till varann ”vi överlevde den här dagen också”.

Mellan 2006 och 2008 fick skolan del av de så kallade *Baylan-pengarna* – 1000 lärare och personal till 100 av de mest utsatta sko-

– Eleverna har så mycket att ge,
säger rektor Annika Malmryd.
Om vi väljer att se det.

Svartedalsskolan blev lovad renovering. Elever och personal engagerade sig. Sen frös pengarna inne.
– Våra elever ser när vuxna sviker, säger Annika Malmryd.

lorna – som dåvarande skolministern Ibrahim Baylan satte av under en treårsperiod. Det gav Svartedalsskolan nio extra tjänster. En gudagåva.

– Det var otroligt att kunna anställa en bibliotekarie som fick eleverna intresserade av läsning! Vi hade också en IT-pedagog som drog igång en massa dataprojekt. Det behövs fler vuxna än bara lärare på en sådan här skola. Vi behöver vuxna som rör sig ute på skolan, som kan hålla cafeteria öppen och se till att eleverna kommer iväg till sina lektioner. Många av våra elever har dåligt stöd hemma, ingen mamma som skjutsar till fotbollsträningen.

MEN I DECEMBER 2008 VAR Baylan-pengarna slut. Göteborgs stad sköt till lite under våren men inför höstterminen 2009 var alla extra resurser definitivt slut. Det gick inte längre att komma undan kraftiga nedskärningar. De nio extra tjänsterna försvann, bland

”Hur ska jag få tag i jätteduktiga stjärnlärare som är lediga i mars? Med kontrakt bara fram till årsskiftet?”

dem bibliotekarien och IT-pedagogen, och specialpedagogen fick börja jobba med ny-anlända elever istället för att ägna sig åt sitt egentliga arbete.

Några veckor efter den oroliga februari-onsdagen inträffade nästa katastrof: ett par elever på skolan blev vittne till när en 24-årig man knivskars till döds vid en bankomat i området.

– Många av våra elever har varit med om traumatiska och våldsamma händelser, både i sitt hemland och i Sverige.

Annika Malmryd beskriver situationen i stadsdelen som att det finns flera kriminella gäng som opererar i närområdet. En liten grupp av hårdföra killar i övre tonåren utför tjänster åt dessa gäng. Runt dem cirklar en större grupp – trettio, kanske sextio – barn och ungdomar i området som lockas av de äldres status. Mest killar men också några tjejer.

– Vi måste få dessa unga att själva säga ”nej tack, jag vill vara hederlig”.

EFTER DESSA HÄNDELSER VAKNADE stadsdelsnämnden och gav plötsligt skola och socialtjänst mera resurser. Mitt i terminen!

Men det var inte alldeles lätt det heller, visade det sig. Baylan-pengarna fick skolan själv använda efter egen prioritering, men nu krävde stadsdelsnämnden bland annat att resursteam av olika personalkategorier skulle byggas upp.

– Hur ska jag få tag i jätteduktiga stjärnlärare som är lediga i mars? Som dessutom inte kan få kontrakt längre än till årsskiftet?

Nu håller lugnet trots allt på att lägga sig på skolan igen, tack vare inarbetade pedago-

Musikfördjupningen är öppen för
alla att söka. De har representerat
skolan på resor ute i världen.

Entréhallen är uppehållsrum och skolans hjärta. Verksamhet pågår hela dagen. Bordens bäst före datum har längesen passerats.

giska rutiner. Äldre elever tar hand om yngre, det är en god stämning och struliga elever får extra stöd. Just nu har skolan alltså extra resurser – men bara fram till årsskiftet. Sedan vet man – återigen – inte hur det blir.

ANNIKA MALMRYD HAR ARBETAT inom skolans värld i trettio år, varav snart tjugo som rektor. Mest på förortsskolor, men också på en populär friskola i centrala Göteborg. Men för fem år sedan lämnade hon friskolan och sökte sig till Svartedalsskolan.

– Jag ville se om det gick att bygga upp verksamheten på en kommunal skola i förorten på samma sätt som på en friskola.

Hon initierade en skolutvecklingsprocess som började med en kulturanalys enligt pedagogikprofessorn Gunnar Bergs metod. Man läste pedagogisk teori, all personal fick ge sin syn på hur skolan skulle utvecklas. Året därpå fick eleverna göra samma sak.

Arbetet har blivit mer krävande under de

senaste fem åren, andelen invandrade elever har ökat från 60 till 80 procent och man har fått en stor grupp nyanlända elever. Ändå har man lyckats bygga upp en bra pedagogisk plattform.

Annika Malmryd anser att kommunala skolor ofta får ta emot orättvis kritik – för att de inte jobbar på ”rätt” sätt och inte är lika ”duktiga” som friskolorna. Men hon

”Jan Björklunds skolpolitik är mer anpassad för svensk medelklass. Han förstår inte den verklighet vi lever i.”

anser att friskolor är privilegierade, de tar in ett visst antal elever och kan sedan säga ”tyvärr, det är fullt”. Deras organisation och ekonomiska förutsättningar är densamma år efter år. Familjer med resurser kan flytta sina

barn till centralt belägna statusskolor, medan elever utan sådana valmöjligheter blir kvar i kommunala skolor i förorten.

– Vi har ansvar för *alla* elever inom vårt område, antingen det blir 23 eller 74!

Kommunala skolor är också styrda av kommuners och stadsdelars ekonomi – något som Svartedalsskolan fått känna av in på bara skinnet. De fick löfte om att de slitna

lokalerna skulle helrenoveras – ett viktigt steg i skolans pedagogiska utveckling. Elever och lärare involverades i planeringen och en lyhörd arkitekt engagerades.

Men plötsligt satte politikerna stopp – trots långt gången och kostsam projektering. Man räknade med ett vikande elevunderlag och då var en renovering inte ekonomiskt försvarbar, sades det.

– Våra elever ser när vuxna sviker. Jag skul-

Ibrahim Baylan var också en skolpojke med rötter i främmande land en gång.

Skolor behöver kontinuitet, långsiktighet, och många vuxna. Inte minst i förort.

le vilja ge de här barnen en trevligare och pedagogiskt mer inbjudande miljö, som visar att man vill satsa på dem. Om vi hade bättre lokaler skulle vi kunna bli en magnetskola, en skola dit elever aktivt söker sig. Om jag vore förälder skulle jag gärna vilja ha mina barn här, skolan ligger vackert nära naturen och utan affärer i närheten.

Personalen har själva piffat upp lokalerna med små medel, målat om klassrum och klätt om bänkar för att få det trivsammare.

ANNIKA MALMRYD VAR GLAD ÖVER Baylan-pengarna, hon menar att Ibrahim Baylan utifrån sin egen invandrarbakgrund förstod att förortsskolor behöver extra resurser. Hon är däremot inte imponerad av den nuvarande regeringens skolpolitik.

– Jan Björklund pratar enbart om ordning och reda och om betyg. Det vill säga: yttre förutsättningar som syftar till att få elever att uppföra sig när vuxna är närvarande.

Hans skolpolitik är mer anpassad för svensk medelklass. Men han förstår inte den verklighet vi lever i.

– Det viktiga – och svåra – om vi ska motverka segregationen är att ge våra elever framtidstro. Om de inte har framtidstro riskerar de att rekryteras till gängen. Framför allt killarna.

Hon påpekar att bilden är densamma världen över: segregation, fattigdom och brist på framtidstro – det är grunden för rekryteringen till kriminella gäng. Sverige måste vända på bilden av ”det mångkulturella” från en brist till en tillgång – att kunna flera språk, att ha andra kompetenser än de traditionellt sett gångbara i vårt lilla land. Hon tar som exempel att man får meritpoäng för ett tredje modernt språk, när man söker in på högskolan – men inte för kunskaper från sin modersmålsundervisning.

– I en allt mer globaliserad värld...

I sommar ska musikeleverna uppträda

vid ett stort idrottsevenemang i Göteborg. Och den tidigare kinesiske konsulen har just hört av sig och vill arrangera sommarskola i Huan nästa sommar. Det är sådant som Annika Malmryd menar kan ge framtidstro till alla Svartedalsskolans elever.

– Även om inte alla elever får åka känner de sig stolta över sin skola och att den presenteras, både här hemma och ute i världen. Det är sånt som är så viktigt.

helena@reportageborsen.se

LÄS VIDARE

Att förstå skolan, Gunnar Berg, Studentlitteratur 2003

Alienation is my nation, Ove Sernhede, Ordfront 2007

Förortens sociala kapital, Thomas Öhlund, Allmänna Arvsfonden 2009

Minska klyftorna

Stora och växande sociala skillnader i hälsa

Ekonomi och social position bestämmer i hög grad hälsa och livslängd i Sverige. Snabbast ökar skillnaderna bland kvinnor. Vill vi ha det så?

Text: Göran Dahlgren

Bild: Cecilia Lundgren

I dagens Sverige ökar klasskillnaderna när det gäller möjligheten att leva ett långt liv med relativt god hälsa. Låginkomsttagare drab-

bas dubbelt så ofta av ohälsa och förtida död jämfört med höginkomsttagare. Detta sociala hälsogap har dessutom ökat under de senaste årtiondena. De sociala skillnaderna mellan svenska kvinnor är idag större än i nära nog alla andra västeuropeiska länder.

Många länder som Norge, Finland, England och Skottland har utvecklat nationella strategier för att minska de sociala skillnaderna i ohälsa. Det är nu hög tid att utveckla en svensk hälsopolitisk jämlikhetsstrategi som bland annat aktualiserar följande förslag:

■ **Ange mätbara mål för en bättre och jämlikare hälsoutveckling.** Idag registrerar ansvariga politiker vanligen helt passivt de data om hälsans utveckling och fördelning som redovisas till exempel i Socialstyrelsens periodiska Folkälsorapporter. Inget politiskt ansvar kan utkrävas trots att hälsoutvecklingen i hög grad påverkas av politiska beslut.

■ **Skilj på effektiv och ineffektiv ekonomisk tillväxt.** När ekonomisk tillväxt bidrar till mindre fattigdom, minskade inkomstskillna-

der till ökad och ojämlikare ohälsa. I ett svenskt perspektiv har forskare uppskattat att inkomstskillnaderna förklarar 13 procent av de sociala skillnaderna i upplevd hälsa bland kvinnor och 20 procent bland män. En viktig del i en nationell strategi för bättre och jämlik hälsa är således att minska inkomstskillnaderna bland annat genom en solidarisk lönepolitik, lika lön för män och kvinnor, progressivare beskattning, förstärkt sjukförsäkring utan automatisk utförskring efter ett visst antal dagar samt en obligatorisk a-kassa.

■ Eliminera barnfattigdomen före år 2020.

All forskning visar att tidiga insatser i början av livet är den effektivaste strategin för att i ett livsperspektiv främja hälsa och minska sociala skillnader i ohälsa.

Vi vet också att nära hälften av all ohälsa bland barn är relaterad till familjens sociala och ekonomiska problem. Fysiska hälsoproblem är 60 procent vanligare och psykiska 70 procent vanligare bland socialt mindre gynnade barn än bland mer gynnade. Barn som lever i fattigdom är speciellt utsatta. Med EU:s definition av relativ fattigdom (inkomst mindre än 60 procent av medianinkomsten inom hela befolkningen) levde 2007 nästan vart fjärde barn till en ensamstående förälder i fattigdom.

Det krävs därför, inte minst ur ett hälsoperspektiv, krafttag för att eliminera barnfattigdomen bland annat genom speciella arbetsmarknadspolitiska insatser och flexibla arbetstider för arbetslösa småbarnsföräldrar, fri barnomsorg (som i Finland), fri läkarevård (som i Danmark och England), föräldrastöd/utbildning som även når resurssvaga barnfamiljer, ökade resurser till budgetrådgivning och skuldsanering. Samtidigt är det väsentligt att bidragen för levnads- och boendekostnader är tillräckliga för att även barnfamiljer med mycket låga inkomster skall kunna leva ett liv utan ohälsosam ekonomisk stress.

Ekonomiska resurser för att eliminera barnfattigdomen före år 2020 kan fås genom att reducera jobbskatteavdraget, frigöra de skattemedel som idag finansierar subventionerad hemhjälp i framförallt ekonomiskt välbärgade hem och genom att införa striktare bedömning av företagens subventionerade representation.

■ **Utveckla en jämlik skola** där skillnader i studieresultat och utbildningsnivå inte beror på elevernas sociala bakgrund. Ur ett folkhälsoperspektiv är detta en central målsättning eftersom det finns ett starkt samband mellan studieresultat/utbildningsnivå och hälsa. Längre utbildning ökar exempelvis individens möjligheter att få en hygglig inkomst, välja en hälsosam arbetsmiljö och undvika arbetslöshet. Omvänt innebär misslyckanden i skolan kraftigt ökad risk för arbetslöshet, ohälsosamma arbetsmiljöer och ekonomisk stress/fattigdom.

De sociala skillnaderna inom den svenska skolan är idag betydande. Andelen elever med bra betyg är betydligt högre bland barn till föräldrar med lång utbildning. Samtidigt kan konstateras att det är fem till sex gånger vanligare att barn till ej facklärd arbetare lämnar skolan med ofullständiga betyg. Utvecklingen går dessutom åt fel håll – de sociala skillnaderna i studieresultat ökar enligt en rapport från Skolverket 2009 *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?*

De insatser som krävs för att bryta denna negativa trend är exempelvis ökade resurser till skolor i låginkomstområden för bland annat individuellt studiestöd, högre lön till lärarna för att främja bästa möjliga kompetens samt ytterligare tjänster för kuratorer, psykologer samt inom skolhälsovården för att bland annat minska risken för avhopp från skolan. Det krävs även striktare reglering av friskoleverksamheten för att motverka den ökande sociala skolsegregationen.

Ur ett hälsoperspektiv är det samtidigt viktigt att stimulera och stödja utvecklingen av så kallade hälsofrämjande skolor speciellt i låginkomstområden.

■ Minskad arbetslöshet speciellt bland ungdomar.

Hög arbetslöshet – särskilt långtidsarbetslöshet – leder till såväl ohälsosam ekonomisk som psykosocial stress. Den ekonomiska stressen har under de senaste åren förstärkts genom att många lämnat a-kassan

”Vart fjärde barn till ensamstående föräldrar lever i fattigdom.

Drygt vart tionde om man ser till alla barn i Sverige.”

der och en bra offentlig sjukvård och skola finns ett starkt samband mellan ekonomisk tillväxt och ökad välfärd / bättre hälsa. Detta är en *effektiv* ekonomisk tillväxt.

Om den ekonomiska tillväxten i första hand gynnar ekonomiskt redan gynnade grupper försvagas eller upphör helt det positiva sambandet mellan ekonomisk tillväxt och en bättre och jämlikare hälsa. Detta är *ineffektiv* ekonomisk tillväxt.

Ekonomisk tillväxt måste således ses som en resurs – inte som ett mål i sig. Ett sätt att stimulera detta synsätt är att konsekvent använda ett sammanvägt välfärdsindex som mått på utvecklingen istället för bruttonationalproduktens utveckling, BNP.

■ **Minska inkomstskillnaderna.** Idag är inkomstskillnaderna i Sverige de största som uppmäts sedan Statistiska centralbyrån, SCB, började mätningarna 1975. Detta är även ur ett folkhälsoperspektiv mycket negativt eftersom ökade inkomstskillnader le-

och att ersättningen vid arbetslöshet minskat. Även den psyko-sociala stressen – känslan av att vara misslyckad – har ökat genom en allt starkare betoning av att arbetslöshet ofta beror på individens ovilja att arbeta.

De grupper som löper störst risk att bli arbetslösa är låginkomsttagare, vissa invandrargrupper, ensamstående kortutbildade föräldrar med små barn samt ungdomar med ofullständiga betyg.

Utöver en intensifierad aktiv arbetsmarknadspolitik som i hög grad omfattar även de grupper som står längst från arbetsmarknaden finns ur ett hälsopolitiskt perspektiv anledning att speciellt betona att tillräckligt med resurser tillförs skola, vård och omsorg även vid vikande kommunala skatteintäkter. De som utför dessa jobb bidrar ju i hög grad till våra möjligheter att förbli eller bli friska. Samtidigt är extra resurser till denna typ av offentliga jobb – enligt bland andra finansminister Anders Borg ”den åtgärd som har lägst kostnad per räddat jobb” (Dagens industri 22/9-09).

Det andra området som ur folkhälsosynpunkt är speciellt angeläget är insatser för att minska den rekordhöga arbetslösheten. Sve-

rige har idag den näst högsta ungdomsarbetslösheten i Västeuropa. Här finns många bra politiska förslag som till exempel en närmare koppling mellan skola och arbetsmarknad samt så kallad jobbstart som ger jobb, utbildning eller praktik från första dagen.

■ **En hälsofrämjande arbetsmiljö.** Ohälsosamma och farliga jobb är fortfarande – trots stora framsteg – en av de dominerande orsakerna till dagens klasskillnader i ohälsa. Speciellt allvarligt är omfattningen av förslitnings-skador och ökningen av den ohälsosamma

stort och därmed också levnadsvanorna för att förstå sambanden mellan olika livsvillkor och levnadsvanor. I det traditionella folkhälsoarbetet saknas ofta den sociala verklighetsanalys som ger svar på frågor som:

- Varför drabbas arbetare av två till tre gånger fler alkoholrelaterade sjukdomar och skador än tjänstemän vid lika hög överkonsumtion av alkohol?
- Varför är andelen rökare bland kvinnliga arbetare är 32 procent jämfört med 7 procent bland kvinnliga högre tjänstemän?

• Varför är andelen överviktiga och feta barn 30 procent i resursfattiga områden mot 5 procent i välbärgade områden?

Utan svar på frågor som dessa är det osannolikt att

man kan utforma en effektiv livsstilsrelaterad strategi för en bättre och jämlikare hälsa.

■ **Politisk vilja** är helt avgörande för att utveckla och genomföra en effektiv strategi för bättre och jämlikare hälsa.

I början av 1930-talet var spädbarnsdödligheten i Sverige mångdubbelt högre i familjer med låg inkomst jämfört med familjer med hög inkomst. Ansvariga politiker ansåg detta oacceptabelt. Samhället måste om möjligt säkerställa att alla barn har samma goda förutsättningar att överleva. En fri mödra- och barnhälsovård utvecklades tillsammans med olika generella välfärdssystem. Resultatet blev en av världens mest jämlika barnhälsovård och lägsta spädbarnsdödlighet.

Samtidigt kan konstateras att de stora sociala skillnaderna i ohälsa ökat under de senaste årtiondena inom alla åldersgrupper. Detta måste betecknas som ett välfärdspolitiskt misslyckande eftersom det funnits och finns möjligheter och resurser att istället minska dessa sociala hälsogap.

Det som nu krävs är en långsiktig nationell hälsopolitisk jämlikhetsstrategi som förstärker och kompletterar de insatser som redan görs för att förbättra hälsans villkor i

allmänhet och för utsatta grupper i synnerhet. Tyvärr finns ingen "quick fix" som minskar klasskillnaderna i ohälsa. Desto viktigare är det att ha långsiktiga visioner och mål som backas upp av kortsiktiga delmål och konkreta insatser. Den avgörande drivkraften i detta arbete för bättre och jämlik hälsa är politisk vilja. Hälsans villkor för olika befolkningsgrupper är inte primärt en expertfråga eller en fråga om fria individuella val. Det är en politisk fråga som skall tydliggöras och diskuteras i den politiska demokratiska processen.

De borgerliga partierna och den rödgröna alliansen bör därför inför det kommande valet redovisa hur de avser att förbättra hälsans villkor för hela befolkningen och samtidigt minska de sociala skillnaderna i hälsa. Denna för så många så väsentliga välfärdsfråga borde diskuteras på gator och torg liksom i partiledardebatterna i TV och radio. Då kan vi i valet i september ge besked om vilken politik vi vill stödja även när det gäller hälsans villkor i vårt samhälle.

dahlgren@hotmail.com

Göran Dahlgren är gästprofessor vid University of Liverpool. Han har tidigare varit departementsråd och chef för sjukvårdsenheten inom Socialdepartementet och Folkhälsoråd vid Folkhälsoinstitutet. 2003 erhöll han Nordiska Folkhälsopriset som delas ut av Nordiska ministerrådet och Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap (NHV).

LÄS VIDARE

www.fhi.se/ Utjämna hälsoskillnaderna inom en generation, översatt sammanfattning av Closing the gap in a generation, WHO 2008
www.euro.who.int/ European strategies for tackling social inequities in health, Dahlgren G, Whitehead M. Statussyndromet, Marmot M. Natur och Kultur 2004.

"Politisk vilja är helt avgörande för att utveckla och genomföra en effektiv strategi för bättre och jämlikare hälsa."

arbetsrelaterade stressen bland kvinnor.

Bland de insatser som krävs för en bättre och jämlikare arbetsrelaterad hälsa är en förstärkt företagsdemokrati och företagsekonomiskt kännbara straff för företag som bryter mot arbetsmiljölagarna. (Idag struntar över 50% av alla arbetsgivare i att bedriva det systematiska arbetsmiljöarbete som lagen föreskriver). Samtidigt bör den privatiserade företagshälsovården – som idag är mer vinst- än behovsstyrd – ges offentlig styrning/drift.

Det finns också mycket goda skäl att utveckla arbetsplatsen som en arena för ett bredare folkhälsoarbete som omfattar även vissa livsvillkor och levnadsvanor som inte direkt är relaterade till arbetsmiljön.

■ **Utgå från levnadsvanornas verklighet.** En fjärdedel av de sociala skillnaderna i hälsa beror på sociala skillnader i levnadsvanor. Rökning, ohälsosam alkoholkonsumtion, brist på fysisk aktivitet och mindre hälsosamma matvanor är mycket vanligare bland låg- än höginkomsttagare. Det beror vanligen inte på bristande kunskap eller på individens fria val. Isolerade hälsoupplysningskampanjer är därför rätt meningslösa. Man måste utgå från den vardagsverklighet som präglar livet i

ANNONS

Familjeterapi i ett livsperspektiv
Aula Nordica Umeå 22-24 september 2010

Välkomna till Familjeterapikongress 2010
Svenska föreningen för familjeterapi &
Västerbottens familjeterapiförening

Medverkande: Imelda McCarthy, Lars Jacobsson,
Ann-Marie Lundblad, Gustaf Berglund, Marianne Borgengren,
Erik Abrahamsson, Björn Wrangsjö med flera.

Mer information på www.sfft.se

sfft

Sikta
Öppenvård

- * Träningsboende
- * Jourboende
- * Halvvägsboende
- * **Nu extra platser till ensamkommande flyktingbarn**

www.sikta.info * info@sikta.info * 0707-15 76 00
Eslöv * Malmö * Lund

Myndigheter alltför okunniga

Kvinnor i nationella minoriteter som utsatts för våld blir oprofessionellt bemötta.

Text: Maria Wallin

Bild: Bibbie Friman

Kunskapsbrister och stora variationer i bemötandet. Det upplever våldsutsatta kvinnor i de nationella minoriteterna i stödet från myndigheter som polis, socialtjänst, rättsväsende, hälso- och sjukvård och skola.

Statens folkhälsoinstitut har undersökt hur våldsutsatta kvinnor som tillhör minoritetsgrupper som judar, sverigefinnar, tornedalingar, romer och samer tas omhand av samhällets aktörer.

– En intervjustudie visar att de problem som kvinnor i de nationella minoriteterna upplever i bemötandet från myndighetspersoner i stort verkar stämma överens med kvinnor ur majoritetsbefolkningen, även om det finns specifika skillnader som inte får förminskas, säger Rosi Hoffer, utredare.

Exempelvis är betydelsen av att få använda sitt eget språk i olika typer av möten med myndigheter mycket viktigt. Studien visar att det finns kunskapsbrister hos myndigheterna om våldets mekanismer, ett gott bemötande

och innebörden av etnisk mångfald.

En enkätstudie bland berörda myndigheter – polis, socialtjänst, rättsväsende, hälso- och sjukvård och skola – visar att man ofta inte känner till om en kvinna tillhör en nationell minoritet om hon inte själv uppger det. Andra menar att de riktlinjer som finns räknar in alla kvinnor och att man redan

ser till individuella behov. Vissa önskar mer kunskap om etnisk mångfald i arbetet och många anser att samverkan mellan myndigheter och organisationer för de nationella minoriteterna är en viktig förebyggande faktor i arbetet med mäns våld mot kvinnor.

– Sammantaget pekar materialet på behov av mer kunskap om mäns våld mot kvinnor generellt, även kopplat till etnisk mångfald, och inte i huvudsak relaterat till kvinnor som tillhör de nationella minoriteterna, säger Rosi Hoffer, utredare.

Statens folkhälsoinstitut föreslår nu:

- Informationsinsatser för att synliggöra de nationella minoriteternas rättsliga status i samhället och rätten till språk och kultur.
- Utbildning till bland annat socialtjänstens personal om mäns våld mot kvinnor och bemötande.
- Samverkan mellan myndigheter och de nationella minoriteternas organisationer för ökad förståelse och kunskap om etnisk mångfald.

maria.wallin@socialpolitik.com

LÄS VIDARE:

www.fhi.se

ANNONS

De nya utbildningarna för företagshälsovården är här!

www.fhvdelegationen.se

SocialPolitiks redaktör nominerad

Föreningen Sveriges Socialchefer nominerar Maria Wallin till Allmänna Barnhusets stora pris 2010 för sina insatser som redaktör och ansvarig utgivare av tidskriften **SocialPolitik**. I Socialchefen 18/2010 skriver FSS:

”**SocialPolitik** är en oberoende och självständig specialtidsskrift – unik genom sin förmåga att kritiskt, uppkäftigt och konsekvent granska och debattera aktuella och angelägna samhällsfrågor... sticker ut i en alltmer likriktad mediadebatt.

Med oförtrutet engagemang och outtröttlig energi har Maria Wallin förmått att inte bara hålla denna unika tidskrift vid liv utan också konsekvent lyckats hålla ett kritiskt och självständigt öga på välfärds politikens utveckling och förändringar i samhället som drabbar de mest utsatta. (...) Alltid utifrån ett gediget barnperspektiv.

www.socialpolitik.com
Beställ: order@socialpolitik.com

Gapet ökar

Kärnfamiljen drar ifrån med 94 000 kronor per år

Vart fjärde barn växer upp i enförälderfamiljer. Var fjärde ensamstående förälder är fattig mamma. De blir allt fler. Det ser alla. Utom Anders Borg.

Text: Agneta Geijer & Maria Wallin

Bild: Lena Katarina Johansson

– Det råder stora ekonomiska skillnader mellan ensamstående föräldrar och föräldrar i kärnfamiljer. Och gapet ökar mer och mer, konstaterar Helene Sigfridsson, Sveriges Makalösa Föräldrars avgående generalsekreterare.

– I snitt tjänar ensamstående mammor hälften av vad gifta män gör. Samtidigt som de ensamma ska försörja sina familjer.

250 000 föräldrar är ensamföräldrar i Sverige. 57 000 av dem är fattiga. Under det senaste decenniet har antalet fattiga ensamföräldrar tredubblats.

Svenska hushåll i allmänhet har de senaste 15 åren fått det allt bättre, men det gäller inte hushåll med en förälder. Enligt Swedbanks jämförelse från i mars i år mellan olika hushållstyper har ensamstående föräldrar markant halkat efter i välfärdsökningen, både jämfört med ensamstående utan barn och med familjer med två löntagare. Medan kärnfamiljen fått 7 000 kronor mer att röra sig med har enförälderfamiljen tappat 800 kronor i månaden (tabell 1). Det beror bland annat på att de stöd som samhället kan ge inte har följt pris- och inkomstutvecklingen (tabell 2).

Per år räknat gör detta att kärnfamiljen i snitt gått 84 000 kronor plus, samtidigt som enförälderfamiljen gått 9 600 minus. En skillnad på 93 600 netto för barn som växer upp i kärnfamilj respektive hos en ensamstående.

Lägg därtill jobbskatteavdraget som gynnar en familj med två inkomster, samt ju mera du tjänar desto mera får du tillbaka. Då blir

bilden tydlig av hur det gått till när enförälderfamiljen halkat efter och kärnfamiljen dragit ifrån, menar Helene Sigfridsson.

– Vill man som politiker se politikens konsekvenser är det bara att scanna av de ensamstående föräldrarna. En grupp som tydligt och klart visar resultaten av politiska beslut. Det handlar om en familjepolitiskt hård verklighet.

– Tidigare satte Majblommans pengar guldkant på tillvaron för de familjer som sökte bidrag, fortsätter hon. I dag går bidragen till glasögon, läkemedel, gummistövlar och regnkläder. Barn i ekonomiskt utsatta hushåll är också mindre aktiva än andra barn i organiserade fritidsaktiviteter.

I SPÅREN AV 90-TALSKRISEN genomfördes ett antal olika besparingar inom föräldraförsäkringen, barnbidraget sänktes också. Liksom bostadsbidraget, där infördes begränsningar i hur hög hyra och hur stor lägenhet man fick bidrag för. När det började gå bättre justerades nivåerna upp igen – men inte bostadsbidraget.

Det innebär att förbättringarna fick alltså del av, medan den försämring som kvarstår – bostadsbidraget – hårdast drabbat enförälderfamiljen. I reda pengar handlar det om 4 500 kronor i minskade bidrag per år enligt Boverkets beräkningar. Och just bostadsbidraget ser Helene som nyckeln till att

även enförälderfamiljerna ska kunna återhämta sig efter 90-talskrisen.

– Många ensamstående föräldrar lever på marginalen. De behöver riktade stöd för att komma på fötter. Nu, säger Helene med eftertryck. 80 procent av bostadsbidraget

"Gifta pappor tjänar mest.

Ensamma mammor minst."

går till ensamstående. Det är pricksäkert i och med att det är inkomstprövat. Men det måste höjas och vi måste ta bort återbetalningskravet.

Om man går upp i arbetstid eller får högre lön under året, räknas bostadsbidraget om retroaktivt. Man blir återbetalningsskyldig och kan förlora sitt bostadsbidrag. Att gå upp i arbetstid eller få högre lön innebär alltså inte att familjen får bättre ekonomi.

– Alliansen vill helst avskaffa bostadsbidraget för den här så kallade marginaleffekten, som går emot tanken i arbetslinjen. Däremot kan man ge familjer 3 000 kronor i månaden i vårdnadsbidrag för att man ska kunna vara hemma och ta hand om sina barn. Medan ensamstående till varje pris ska arbeta, helst heltid och helst inte ha något bostadsbidrag att förlora på det. Det finns ingen tanke att ensamstående genom att få

Tabell 1. Kvar efter nödvändiga utgifter i 2010 års penningvärde, kronor/månad.

	1995	2010	Förbättring jämfört med ensamstående föräldern
Ensamstående förälder*	3500	5800	
Enpersonshushåll	3700	8900	3100
Tvåbarnsfamilj	4600	14100	8300
Trebarnsfamilj	3400	12800	7000

Källa: Institutet för Privatekonomi, Swedbank

*Barnen bor hos en förälder, och är hos den andra föräldern varannan helg.

Tabell 2. Utveckling av olika stöd till typhushåll med ensamstående förälder, kronor/månad.

	1995	Om stöden 1995 index- uppräknas* till 2010	Faktiska stöd 2010	Skillnad mellan faktiskt stöd och indexuppräknat stöd
Underhållsstöd	2346	2800	2546	-254
Barnbidrag	1500	1790	2200	410
Bostadsbidrag	1570	1500	500	-1000
Totalt	5416	6090	5246	-844

Källa: Institutet för Privatekonomi, Swedbank.

*Indexuppräkning för underhållsstöd och barnbidrag har gjorts med hjälp av KPI för januari. Indexuppräkning för bostadsbidragets inkomstprövning har gjorts med hjälp av inkomstindex.

bostadsbidrag kan arbeta deltid och därigenom få mera tid över för sina barn.

– Antingen har man ett politiskt mål som är arbetslinjen och då har man inte vårdnadsbidrag. Eller också har man en politisk linje där man ska kunna vara tillsammans med sina barn, och då ska det gälla även ensamstående föräldrar.

Nyligen presenterade regeringen förslag om höjda flerbarnstillägg.

– Rätt tänkt, men fel satsat, säger Helene. Det blir en stor summa pengar som pyttas ut lite grand till alla flerbarnsfamiljer – från 50 kronor för andra barnet. För de som har det bra spelar de där 50 kronorna ingen roll. För den som har det tufft, blir det nästan ett hån. Eller som en medlem sa: "Om det bara är 50 kronor som fattas i månaden är det ett lyxproblem. Det fattas mycket mera än så!"

JAG ÄR MYCKET NOGA MED att påpeka att barn till ensamföräldrar intet har det sämre än andra barn, säger Helene. De barn som mår dåligt är barn till föräldrar som inte fungerar och där är familjesammansättning inte avgörande.

Men orättvisorna är allför uppenbara. Föräldrar får bonus när de delar på föräldraförsäkringen. Den som tar allt ansvar för barnen *ensam* får ingen belöning.

– Ensamföräldrar gör ett jättebra jobb, men med sin egen hälsa som insats. Ekonomin spelar en stor roll. Varannan ensamstående mamma går inte till tandvården, på grund av rädsla för att inte klara av kostnaderna. Hälften av de ensamstående mammorna i Stockholms län har avstått från att gå till läkare, tandläkare eller hämta ut medicin det senaste året. Samma siffror ser vi på riksplånet.

– Försäkringskassans uppgifter kring ohälsa visar att 40 procent av ensamföräldrarna lider av oro, ångest och depression. De känner sig otillräckliga och grubblar ständigt på om och hur pengarna – och deras tid – ska räcka till.

– Men ensamföräldrar gör sig inte hörda. De har fullt upp med att klara sin dagliga tillvaro från tidig morgon till sen kväll. De har varken tid eller ork att delta i demokratiska processer, vilket flera vetenskapliga studier bekräftar.

HELENE SIGFRIDSSONS IDOGA påverkansarbete som generalsekreterare för Fören-

ingen Makalösa Föräldrar har dock lyft in problematiken i samhällsdebatten. Men på regeringsnivå har inte mycket hänt. I vårpropositionen fanns inte ett ord om enförälderhushåll.

En utredning om ensamföräldrars situation är emellertid tillsatt. Utredarna analyserar under vilka ekonomiska förutsättningar ensamföräldrar lever samt hur staten kan inrätta stöd för att underlätta samarbetet mellan separerade föräldrar.

– Jag var först orolig för att utredningen skulle medföra en koncentration på fel åtgärder; att den andre föräldern ska betala mera – alltså att föra ner frågan på individ-

"Många ensamstående föräldrar lever på marginalen.

De behöver riktade stöd.

Nu!"

planet igen. För så lätt är det inte. Men utredarna med Göran Harnesk i spetsen har förstått att det är nödvändigt att till exempel utvidga servicen vad det gäller familjerådgivning för att överbrygga tvister vid skilsmässor.

Alliansen talar om vikten av att bli mindre beroende av bidrag och mer självförsörjande och det är en god strävan, anser Helene.

– Jag gillar arbetslinjen. Men förutsättningen är att det finns barnomsorg på obekvämt arbetstid. Kommunernas ekonomi har varit tuff, men det är kontraproduktivt att dra in på barnomsorgen.

Helene Sigfridsson vet, då hon varje vecka fått ta del av berättelser från ensamstående föräldrar som tvingats säga upp sig eller till och med blivit uppsagda för att de inte får ihop sina arbetstider med förskolans eller fritids öppettider.

Sveriges Makalösa Föräldrar frågade i en enkät förra sommaren samtliga Sveriges kommuner om de erbjöd barnomsorg på obekvämt arbetstid. Sex av tio kommuner svarade att de *inte* gjorde det.

Det blev också en besvikelse när den nya skollagen, trots påtryckningar från Makalösa, saknade tvingande skrivningar om barnomsorg efter normal kontorstid. För att bli attraktiv på arbetsmarknaden krävs ordnad barnomsorg. 12 procent av ensamstående föräldrar är arbetslösa.

MEN FACKLIGA ORGANISATIONER måste också bli bättre på att värna om föräldrar, hävdar Helene. Särskilt ensamföräldrar och exempelvis se till att arbetsplatsen har lämpliga scheman med möten och konferenser på dagtid. Men även generellt.

– Om facket drivit de här frågorna bättre, så hade väl inte ensamstående mammor tjänat 54 procent av vad de gifta papporna gör!

Nej, ensamstående föräldrar borde ha högre lön, anser Helene. De fixar allt. De tar ansvar, är uthålliga, kreativa och tränade på att hitta lösningar ur knepiga situationer. De tar sällan risker, för de är beroende av inkomsten arbetet ger.

Alliansregeringens skatterabatter har hon inte heller något emot – i sig. Men hon återkommer om igen till orättvisan mellan olika familjetyper med en respektive två inkomster:

– Jag är tilltalad av idén att få behålla mer av lönen. Men ensamföräldrar bör få kompensation. Antingen genom riktade förvärvsavgifter eller att ensamföräldrar får högre skatteavgifter än sammanboende.

RUT-avdraget för hushållsnära tjänster är säkert också en god tanke. Ensamstående föräldrar har skriande behov av praktisk hjälp i hemmet, menar hon. Men ett hem med en lön, kan dra av hälften så mycket som ett hem med två löner. Som redan delar på hus-

hålllets alla kostnader. Vilket också visat sig i statistiken: 81 000 familjer utnyttjade RUT-avdraget 2009. 107 stycken var ensamföräldrar, eller 0,1 procent.

– Det är inte rimligt för en ensamstående förälder med låg inkomst att köpa barnvakt för drygt 1000 kronor för en helkväll. Det är ungefär vad barnomsorgen kostar på en månad.

Nej, sammantaget gav Anders Borg ingenting till gruppen ensamstående. Alla siffror till trots. Själv tar Helene Sigfridsson klivet in i partipolitiken inför höstens val. Som valbar för miljöpartiet i Stockholms läns landsting.

agneta.geijer@telia.com
maria.wallin@socialpolitik.com

Sveriges Makalösa Föräldrar är en politiskt obunden organisation som har drygt 1 800 medlemmar över hela landet.

LÄS MER:

www.makalosa.org

[www.swedbank/Ensamstående föräldrar halkar efter i välfärd, pressmeddelande 2010-03-16](http://www.swedbank/Ensamstående_föräldrar_halkar_efter_i_välfärd,_pressmeddelande_2010-03-16)

[www.sou.gov.se/sarlevande om ensamförälderutredningen](http://www.sou.gov.se/sarlevande_om_ensamförälderutredningen)

www.lonestatistik.se

www.soliditet.se median- och medellöner

SOCIALPOLITIK KORTA FAKTA OM OJÄMLIKA VILLKOR

■ 262 000 barn lever med en ensamstående förälder. (209 636 med mamma och 52 247 med pappa, år 2008.)

■ Cirka 120 000 hushåll med barn får bostadsbidrag.

■ Underhållsstöd ges för närmare 260 000 barn.

■ 12% ensamföräldrar är utan arbete.

■ 81 000 familjer utnyttjade RUT-avdraget 2009. 107 stycken var ensamföräldrar, dvs 0,1 procent.

■ 76 miljarder kronor har jobbskatteavdraget "kostat" statskassan.

■ Regeringskansliet: "Jobbskatteavdraget innebär skattesänkningar för både kvinnor och män. Kvinnor är i större utsträckning än män låg- och medelinkomsttagare, vilket bl a beror på att kvinnor oftare arbetar deltid. Jobbskatteavdraget har därför en större relativ betydelse för kvinnor än för män och bidrar till ökade ekonomiska drivkrafter för kvinnor att gå från deltids- till heltidsarbete."

■ En kvinnlig medianlön uppgick 2008 till 79% av en manlig medianlön. I kronor räknat 228 500 per år jämfört med männens 289 200. Medianlönen är den lön som ligger i mitten av spannet, med lika många individer över som under.

■ Mellan 2007 och 2008 ökade Sveriges kvinnor sin medianlön till 14 200 kronor, männens ökade till 15 600 kronor.

■ I sektorer där de flesta är kvinnor tjänar alla, inklusive männen, lägre än i exempelvis industrin där de flesta är män. På arbetsplatser där de flesta är män tjänar alla, inklusive kvinnorna bättre – men kvinnornas löner ligger under männens.

■ Inkomstökningen under 2007 gynnade framförallt medelinkomsttagare, som i snitt ökade sin lön med 3,8%. Månadslöner under 20 000 kronor höjdes med 2,7%. Medellönen för en undersköterska ligger på 18 000-20 000 kronor i månaden 2010. Medellönen är summan av alla löner delat med antal löntagare inom gruppen.

Vad säger partierna om enförälderfamiljer inför valet?

Se www.socialpolitik.com

ANNONS

Sundsgården
FRÅNLINGSGÅRDENS SKOL- OCH BEHANDLINGSENHET
Invaliderbarn och ungdomar 0-18 år

Leder du efter en föräldrabehandling med fokus på barns och ungdomars funktionsförmåga? Vi erbjuder en föräldrabehandling som fokuserar på barns och ungdomars funktionsförmåga.

Sociala problem och funktionsförmåga. Neurologiska funktionsförmågor såsom ADHD, Asperger syndrom, Läs- och skrivsvårigheter, dyslexi är vanliga problemområden.

På Sundsgården har vi alla nivåer och åldrar i samarbete med grundskolorna i Skåne, LPOG4. Hela landet är uppdelat i områden till våra 28 platser för barn i grundskolans ålders 4-8. Läs- och skrivsvårigheter med individuell utbildningsplanering och en utbildningsplanering vid behov i skolorna samt en utbildningsplanering med ett av våra utbildningspersonal gör det möjligt att uppnå bra resultat i skolan.

Den sociala kompetensen kräver goda vardagliga övningar och träffpunkter med hög grad av struktur och ordning.

Skola – Behandling – Fritid i nära samarbete mellan våra utbildningspersonal och eleverna i skolorna och på våra utbildningsplatser.

Sundsgården erbjuder även ett arbete med APT-grupper, Föreläsningarna och utbildningsplanering för elever med utvecklingsstörning.

Vill du veta mer om vår verksamhet?

Verksamhetschef Marie Nilsson eller Behandlingsplanering
Leif Öberg Tfn: 08-555 420 23 eller 08-555 420 33
Sundsgårdens Skol- och Behandlingseenhet, 179 05 Svanå
E-post: sundsgarden@framlingsskolan.se

www.framlingsskolan.se/sundsgarden

ERSTA
SKÖNDAL
HÖGSKOLA

Uppdragsutbildningsenheten anordnar med start hösten 2010

Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer

7,5 högskolepoäng

Kursen har både ett teoretiskt och ett praktiskt fokus. Utöver att öka kompetensen inom ämnesområdet på ett teoretiskt plan, ges även konkreta redskap för bemötande och metoder för att leda samtalsgrupper med våldsutsatta.

Gruppledarutbildning

– för stöd till barn och unga i utsatta livssituationer

10 högskolepoäng

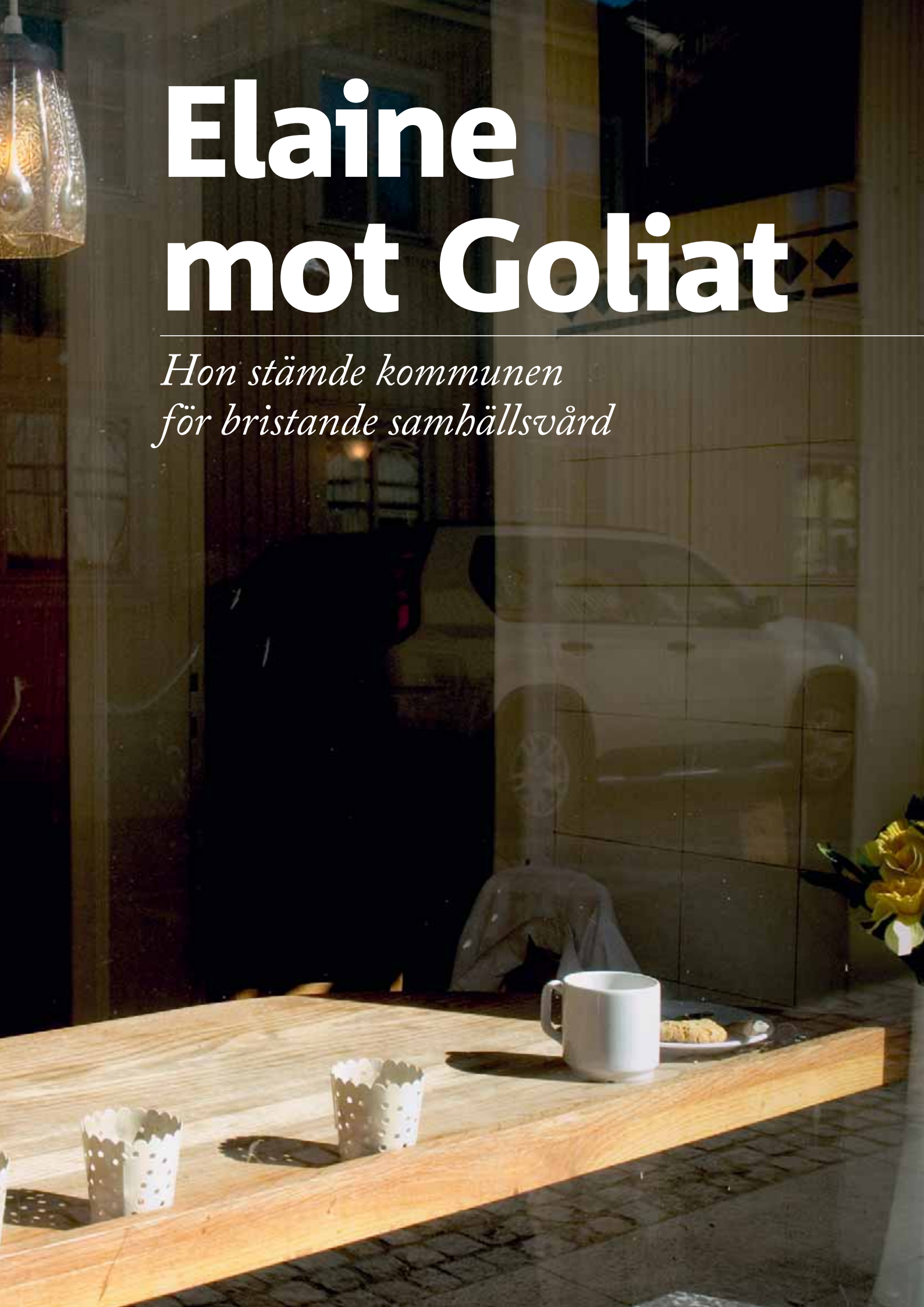
Ger kunskaper och färdigheter för att planera, starta, leda och genomföra professionella stödgrupper, för barn och unga, inom ramen för psykosocialt arbete hos kommun, landsting, församling och eller frivilligorganisation.

Mer information på: www.esh.se/uppdragsutbildning
uppdrag@esh.se eller ring 08-555 051 19

Elaine mot Goliat

*Hon stämde kommunen
för bristande samhällsvård*

Inför skranket: Essunga kommun.
Mål: Kommunens ansvar enligt Socialtjänstlagen.
Eller snarare: Vad skiljer lagen från den gamla fattigvården?

Text: Jörgen Knudtzon

Bild: Bibbie Friman

– Det är samhället som har skapat mig, säger Elaine Hansson ofta, ofta. Där några skulle höra aggressivitet i rösten uppfattar jag mera sorg. Frågan är vilket ansvar detta samhälle vill ta för henne. Eller: Vad har samhället fått för de pengar som lagts ner på henne under femtio år? ”Inte mycket” säger Elaine och objektivt sett är det sant.

Men tingsrätten tyckte att kommunen gjorde ”vad som rimligen kunde krävas”. Elaine förlorade – igen!

Formellt är det en liten kommun, Essunga, i Västergötland, som ställdes inför skranket och målet rörde deras ansvar enligt Socialtjänstlagen. Men egentligen är det hela den svenska missbrukarvården det handlar om, menar Elaine.

ELAINES ÄRENDE ÄR GANSKA TYPISKT, menar Sven-Axel Månsson, professor i socialt arbete och en av de personligheter som Elaine förmått mobilisera till sitt stöd. Men *hon* är unik genom att hon inte har dukat under.

Professor Månsson är besviken över tingsrättens dom som inte behandlar kärnfrågan om vad som skiljer Socialtjänstlagen från den gamla fattigvården.

Den del av hennes historia som tingsrätten i Lidköping hade att behandla är en dragkamp mellan en svårt sargad människa och en socialtjänst med begränsad erfarenhet och enbart ekonomiskt tänk. De har trots detta betalat ut hundratusentals kronor – utan plan eller mål. Och även inom socialtjänsten gäller att utan mål kommer man ingenstans. I stället har båda parter bränts ut och förlorat.

Elaine togs om hand av samhället första gången när hon var två år. Sedan följde barnhem, sommarhem, thinner, fosterfamiljer, hasch, ungdomshem, amfetamin och LVU-vård. Familjen var dysfunktionell: mamma med nervproblem, misshandlande styvfar och både fysiskt och psykiskt funktionshindrad halvbror. Det syns på Elaine att hon varit missbrukare.

Men hon ville något och tog sig ur drogberoendet. Då var hon 18, men vid 27 blev hon förtidspensionär till följd av missbruket och viss borderlineproblematik. Med hjälp av två engagerade socialarbetare i Göteborg lyckades hon – via länsrätten – få kommunens hjälp med skuldsanering. 1989 var hon 31 år, fri från droger och nästan fri från skulder, köpte litet hus och häst och skulle börja ett nytt liv på landet.

DET BÖRJADE BRA. MEN EFTER ett knappt år kom en elräkning för det dåligt isolerade huset i skogen – drygt 8 000 kronor. Hon ber socialen i den nya kommunen om hjälp. Hon

Ingen plan och ingen uppföljning verkar ha funnits i fallet Elaine. Ett ganska typiskt ärende, tror professorn i socialt arbete.

berättar om sin bakgrund och ber Essunga ta kontakt med hennes gamla socialkontor i Kortedala i Göteborg. Det gör kommunen aldrig under de femton år som konflikten trappas upp mellan Elaine och socialtjänsten i Essunga.

I stället räknar tjänstemannen på sin räknesnurra och konstaterar att Elaines för-

tidspension ”ligger över norm” – alltså inga pengar till elräkningen. Vid det andra besöket en vecka senare fick hon ändå 546 kronor till mat. På den vägen förblev det. Några hundra gånger åt gången till mat, runt en tusenlapp totalt 1990 och likadant 1991. Gång på gång sägs enligt journalen att hon inte ska få mer. Så står det fast det är ju inte

sant, för nu var bollen i rullning och Elaines ekonomi försämrades medan hennes liv blev alltmer kaotiskt.

Alltså får hon pengar av olika anledningar många gånger till men bara punktinsatser. Kommunen slängde till henne "gottepåsar" skrev en av kommunen anlitad utredare som efter tolv år försökte bringa reda i ärendet. Själv började hon både dricka och slösa pengar på tröstköpande.

Skattebetalarna i Essunga borde dock fråga sina politiker vad de ville med Elaine för "gottepåsarna" blev till slut rejält dyra. Kommunens utbetalningar per år steg till tiotusen kronorsnivåer. Toppåret 2001 fick hon enligt socialchefens redovisning över 81 000 kronor.

Att följa allt som hänt är nästan ogörligt, för en mera rörig akt än den i Essunga har jag aldrig stött på. Men enligt mina beräkningar bör hon ha kostat mellan 350 000 och 400 000 kronor under de femton åren från 1990 till 2005 när Elaine till slut själv bröt kontakten med Essunga kommun.

I "gottepåsarna" fanns periodvis även resor till kurator i Göteborg och till skinsöm-nadskurs. Sådant vill hon jobba med men hon fullföljde inte kurserna. Sådana exempel använde Essunga i rättegången för att visa att man försökt rehabilitera Elaine. Men det var punktinsatser utan röd tråd, utan uttalat mål och utan uppföljning, noterade länsstyrelsen 1999 och 2001.

GENOM HELA HISTORIEN GÅR elräkningarna. Den sista blir till rena sandlådekriget mellan socialtjänstemännen och Elaine. Socialnämnden beslutar att betala hennes el i sex månader "för att hon ska komma till rätta med sin ekonomi". Eftersom den nu är toltalt raserad med stora skulder hos både inkassoföretag och kronofogde frågar Elaine hur det ska lösa hennes problem. Detta väljer kommunen att uppfatta som att hon tackar nej till hjälpen. När hon lämnar in ett kravbrev får hon veta att detta inte räknas som en formell ansökan om hjälp. I oktober (!) stängs elen av trots att kommunen vet att Elaines då dementa mamma och handikappade halvbror ska tillbringa julen hos henne. En väninna går till slut i borgen och elen kopplas på igen i mitten av december.

Efter precis ett år, säger länsstyrelsen att kommunen inte kan ta tillbaka ett beslut som är positivt för den enskilde medborgaren. När elbolaget fick sina pengar hade kommunens kostnad stigit med ränta och inkassokostnader från 10 000 kronor till över 15 000. Helt i onödan.

Där slutar Elaines journal. Hon avbröt alla kontakter med kommunen. Arv och lån har fått det dagliga att fungera och i domen vänds det mot henne att hon nu tycks klara sig. Till skulderna som i rättegången angavs till mellan 200 000 och 300 000 kronor läggs nu 115 000 kronor som hon blir skyldig kommunen eftersom hon förlorade målet. Hon räknar inte med att någonsin kunna betala.

MEN MÅLET I TINGSRÄTTEN – och den här artikeln – skulle ju inte handla om pengabidrag hit eller dit utan om vad Socialtjänstlagen kräver av planering.

Vilken chans fick egentligen Elaine att rehabiliteras och utveckla sina resurser som Socialtjänstlagens säger att insatserna ska syfta till?

– Jag ville bara få hjälp att få in foten i samhället som alla andra. Så uttrycker hon det själv. I politiskt språkbruk heter det nu att Elaine "skulle komma ur utanförskapet". Hon var 18 år när hon tog sig ur drogberoendet, 27 när hon fick förtidspension, 52 i dag. Hennes chans att ta sig ur utanförskapet har minskat, trots att Elaine enligt både kommunen, länsstyrelsen och andra som mött henne är en mycket stark person. "Reflekterande, klok och välformulerad" säger hennes stöttepelare professor Månsson i en tv-intervju. "Misslyckad, inget självförtroende, kan inget, är inget" säger hon själv i samma tv-inslag.

Första gången hon mötte politikerna i socialnämnden i Essunga ska en av ledamöterna ha sagt att hon var för ung för förtidspension, att hon borde flytta tillbaka till Göteborg och skaffa sig ett jobb. Elaine uppfattade det som att de bara ville bli av med henne från Essunga, men egentligen var väl politikern alldeles rätt ute. Frågan är vem som skulle hjälpa henne till detta, när hon uppenbarligen inte klarade det själv?

Orden plan och planering var grunden för Elaines process mot Essunga kommun. I handlingarna började orden dyka upp först på 2000-talet, när Elaine varit ett ärende för Socialtjänsten i Essunga i över ett decennium. Men ett förslag till plan som professor

"Dragkamp mellan en svårt sargad människa och en socialtjänst med begränsad erfarenhet"

Månsson hjälpte Elaine att upprätta blev till slut bara några nya penga-insatser. Inga mål, inga tankar om rehabilitering syns i kommunens papper, ingen plan för hur hon ska lära sig leva ett ordnat liv med den minimala inkomst som enligt normen ska räcka.

Ändå fanns kunskapen, åtminstone mot slutet. 1998 konstaterade Försäkringskassans läkare att man måste utreda Elaines "funktionsnivå" innan man tar ställning till om en åtgärd kan ge önskad utdelning. I sitt kritiska yttrande 2001 skrev länsstyrelsen att kommunen tillsammans med Elaine borde ha upprättat en arbetsplan som var både långsiktig och omfattade annat stöd än ekonomiskt bistånd. 2002 skrev kommunens egen utredare i ärendet att socialtjänsten inte borde fortsätta att utge bistånd där det inte fanns förankring i behandlande syfte. 2003 konstaterade socialförvaltningen i Essunga i en egen kvalitetsutredning att det i arbetet saknades både arbetsplaner med

individanpassade mål och uppföljningar av insatserna.

Socialchefen sa själv till mig i en tv-intervju 2008 att kommunen varit "för snäll", att han velat att de haft större struktur.

ETT KRAV PÅ SAMPLANERING mellan kommun och landsting förs i år in i Socialtjänstlagens Kap 2, § 7. Men ända sedan 1982 har uppfattningen varit att socialtjänsten inte ska pytsa ut allmosor utan utforma en plan tillsammans med klienten. Det sade professor Månsson i tingsrätten. Den uppfattningen är vad hela historien handlar om.

Låt oss betrakta några av de fina orden i Socialtjänstlagen (mina sammanfattningar av relevant innehåll):

Kap 1, § 1: Socialtjänsten skall främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor, aktiva deltagande i samhällslivet och inriktas på att frigöra och utveckla de egna resurserna.

En högtidlig portalparagraf! Var fanns det frigörande och utvecklande perspektivet i Essungas mångåriga behandling av Elaine?

Kap 2, § 2: Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd som de behöver.

Kommunen tog i tingsrätten fasta på paragrafens andra stycke – deras yttersta ansvar inskränker inte det ansvar som vilar på andra huvudmän. Psykvård, försäkringskassa och arbetsförmedling skulle gjort sitt var försvaret. Men nyckelfrågan, som rätten inte diskuterar, är vem som ska driva på när kommunen ser ett behov och andra huvudmän inte är aktivt uppsökande? Vem ska se *hela* människan?

"Det står att myndigheter ska samverka, och det blir billigare" säger Elaine. "Det har kostat kommunen massor av pengar men insatserna har varit kontraproduktiva" menar professor Månsson. Jag har själv säkert gjort dussinet tv-inslag om vad det kostar när myndigheter inte samverkar. Det som vi tre vet, det vet förstås kommunen också – åtminstone teoretiskt.

Kap 3, § 5: Insatserna skall utformas och genomföras tillsammans med den enskilde och vid behov i samverkan med andra

– Vi har försökt samverka med Elaine och göra en plan men det går inte när motparten vill mycket mer än vi vill, sa socialchefen i tv-intervjun 2008.

Nej, att se bortom kraven och stötta hennes vilja att förbättra sitt liv är säkert inte lätt. Professor Månsson menar att saken rör hur samhället behandlar människor som är "a pain in the ass" och att kommunen inte får lov att reagera som ett sårat barn.

Kap 3, § 7: Socialnämnden skall arbeta för att förebygga och motverka missbruk.

Kap 5, § 9: Socialnämnden skall aktivt sörja för att missbrukaren får den hjälp och vård som behövs för att komma ifrån missbruket. Detta ska planeras i samförstånd med den enskilde och man ska noga beakta att planen fullföljs.

Tja, Elaine hävdar ju att det var kommunens oprofessionella bemötande som ledde henne såväl in i missbruket av shopping som alkohol. Må så vara att det kan diskuteras, men kommunen vet mycket väl att Elaine dricker mer öl än som är hälsosamt. Någon aktivitet för att hjälpa henne ur missbruket har inte syns till. När hon slutade kontakta kommunen var tydligen deras bekymmer över.

Kap 11, § 1: Socialnämnden skall utan dröjsmål utreda vad de fått kännedom om och som kan föranleda någon åtgärd.

I juni 1990 fick kommunen veta att en före detta missbrukare hade flyttat in och att hon behövde hjälp. Ingen utredning, inte ens ett telefonsamtal till den förra kommunen, vidtogs. Och vice ordföranden i Socialnämnden som tyckte att Elaine borde skaffa sig ett jobb, såg hon till att hennes tjänsteman började jobba för det? Tydligen inte,

eftersom det inte syns spår av några initiativ från kommunen i handlingarna. Essunga har försvarat sig med att Elaine inte ansökte tillräckligt tydligt om behandlingshem utan att hon hela tiden bad om pengar.

– Jag har inte vetat själv vilka adekvata insatser jag hade behövt, säger Elaine. Jag vill inte vara beroende av myndigheterna, men jag har ingen annan att vända mig till.

VAD HADE HÄNT OM SOCIALEN betalat den där första elräkningen? Det kunde väl inte ha blivit sämre än det resultat vi nu ser. Men som enskild åtgärd hade det knappast räckt för att få en rotlös, själsligt trasig människa att finna fäste i tillvaron och blomma. Det hade krävt både plan, uthållighet och fantasi.

Elaine stämde en kommun, men saken gäller hela samhället. I ärlighetens namn var det inte mycket till plan socialförvaltningen i Kortedala hade heller, när hennes skulder sanerats och hon ville flytta till landet. Ingen plan och ingen uppföljning verkar ha funnits för alla insatserna under hennes barndom.

Vi journalister har ett bekvämt ord för att avfärda dem som har så här besvärliga historier. Vi kallar dem rättshaverister och avvisar dem oftast lika enkelt som socialtjänsten i Essunga. Enligt deras räknescifror hade hon för mycket inkomst för att passa in i normerna. I medias sätt att räkna har hon för

många komplicerade detaljer och för mycket ilska mot Myndighetsverket för att passa in i nyhetsflödet.

För hon en strid mot väderkvarnar? Nej. Det är en (kanske hopplös) strid mot Överheten. Men det finns tusentals människor som Elaine, trasiga, svårjobbade människor som ber om samhällets hjälp. Det är dem hon strider för, anser hon själv. I tingsrätten skymdes det viktiga av en fråga om skadestånd. Elaines mål handlar inte om några kronor i skadestånd till henne för dålig myndighetsutövning. Det handlar om hjälp-sökande människor och om vad samhället gör av miljarder och åter miljarder av våra skattepengar.

Vi säger att Sverige inte har fattigvård. Att Socialtjänstlagen verkligen syftar till att upprätta och hjälpa till ett självständigt och värdigt liv. Är det så – i verkligheten eller bara i granna lagskrivningar?

jorgen.knudzson@hotmail.com

Elaine har överklagat domen.

GÅ VIDARE

SVT Västnyttys fyra inslag om Elaine:
<http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=34007&a=1890025>
www.inteloser.blogg.se Elaines blogg

ANNONS

SOCIALPOLITIK

Bra obunden socialjournalistik är inte gratis!
Prenumerera 2 eller 3 år med rabatt. Se hemsidan.
Välj det du önskar och betala på pg 648 73 22-7

285 kr helår (4 nr)
160 kr stud/pensionär/arb.lös
310 kr arbetsplatser

www.socialpolitik.com

Alice i underlandet, fast tvärt om

Ett liv utan känslor. Drogens facit, i steg två. Steg tre är ångest. Hon anar att det någonstans finns något annat. Ömhet, kärlek, sex? Hur lever "vanliga människor"?

Kvinnan jag möter berättar att hon började med droger innan hon haft sex. Hon förstår att det sätter spår, men vet inte vilka. Idag 24 år gammal utan att ha haft sex utan droger. Ända sedan tidiga tonår har hon varit avkapad från allt vad känslor heter. Inga skratt, ingen glädje, inga tårar, ingen sorg. Drogens facit.

Enbart den första tiden med drogerna var berusande, därefter år efter år utan känslor. I ett tredje steg hackar sig ångestens klor in i ens inre.

Alla jag talar med som upplevt det tillståndet säger att det är då man tar livet av sig. Att tända av innebär för många en resa i helvetet. En mardröm som utspelar sig i det verkliga livet. Att orka och våga fortsätta resa i en värld som ofta är att likna vid ett psykotiskt tillstånd.

Vid varje sådan berättelse förundras jag över att det finns sådana som fortfarande lever.

Tio månader har gått sedan kvinnan jag möter slutat med missbruket. En av dessa överlevare – en maskros. Hon talar entonigt, inga skratt, ibland en antydning till tårar i hennes ögon.

Hon vill berätta om sexet. Orden letar sig fram för att finna känslans nyanser och övergå till att handla om kärlek. Vad är ömhet? Hon anar att där bakom finns något hon vill uppleva.

HON ANVÄNDE HEROIN. Då funkar inte ens ett mekaniskt sex, då måste amfetamin eller extasy till. Själlöst sex där hon inte hade tillgång till andra känslor än stigande ångest. Hon försöker förstå vad hon varit med om, men saknar nycklarna till något slags vanligt liv för att kunna relatera.

Hon har sett Disneys värld på TV när hon var liten. Vad betyder "vanliga människor"? Aldrig i närheten av ett sådant liv, föräldrarna missbrukare långt innan hon föddes. Hon ska habiliteras, inte rehabiliteras. Hon har läst Alice i underlandet. Nu är det tvärtom. Det är hon som kommer upp till vår värld, där allt är henne främmande.

När hon tänkte av var det sommar. Inte en enda känsla rymdes i hennes sinne. En höstmorgon gick hon ner till en sjö. Tog

av sina skor och strumpor, drog upp byxorna och gick ut i vattnet. Hon kände vattnet mot huden. Hennes första känsla, hon berättar hur den började pulsera inombords. Nästa dag hörde hennes öron flugans surr. Den tredje dagen flög höstens sista fjäril förbi. Hon såg vingarnas mönster. Hon kunde ta det till sig.

NÄSTA GÅNG VI SES VILL HON återuppta missbruket – omedelbart. Samhället har samma morgon sagt nej till eftervård av missbruket. Några veckor dessförinnan Nej till bostad. Hon ordnar en egen. Och ett Nej till 1 300 kronor i flyttbidrag. Hon flyttar ändå. Det är värre med att klara dagens nekande till hjälp. Inför sig själv talar hon om att klippa navelsträngen med myndigheterna, att sluta be och ha förväntningar, slippa besvikelserna. Tänder hon på kommer samhället ändå

att hitta henne.

Och hennes kille har fått permis från kåken. De har inte setts på evinnerliga tider. Nu vill han komma till helgen. Hon längtar, men är oupphörligt arg på honom i telefon. Hur ska ordet ömhet bli verkligt med honom? Han sänder ett rasande vackert SMS till henne. De ska ses. Hon längtar och är livrädd. Två urstarka känslor i samma stund, ingen av dem vill hon välja bort.

leif.a.stenberg@telia.com

LEIF STENBERG är frilansjournalist, medlem i Socialpolitikens redaktionskommitté.

Bild: Anna Clarén

Kamrater som stöd

Fördomar mot psykisk ohälsa för dem till Lotsen

De hjälper varandra att behålla fötterna på jorden. Både när de är i sitt sjuka jag och i sitt friska. Och att väva ihop de båda världarna.

Text: Helena Bjerkelius

Bild: Lena Katarina Johansson

För Anna Meyerhöffer blev RUS (Riksförbundet Ungdom för Social hälsa) en vändpunkt. Hon förtidspensionerades när hon var 20 år på grund av psykisk sjukdom, gick på kommunens sysselsättningsverksamhet och hade fått en egen lägenhet. Men det var en ensam tid, de gamla kompisarna fanns inte kvar.

I dag, tretton år senare, arbetar hon som ungdomssamordnare på *Lotsen*, en träfflokal för personer med psykisk ohälsa på Östermalm i Stockholm. Det är tack vare RUS som jag har jobb idag, säger Anna Meyerhöffer:

– Från början var det mest socialt. Men efter ett tag kom jag med i styrelsen i RSMH:s lokalförening. Jag tog mer och mer ansvar och utvecklade olika saker, blev bättre och bättre på det jag gjorde. Och genom åren har man fått mer och mer komplimanger, man träffar nya personer – en del blir nästan som mentorer.

ANNA MEYERHÖFFER HADE PRAKTISERAT på olika arbetsplatser men det ledde aldrig vidare. Till slut bad Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen Anna att själv kolla upp sina kontakter inom RSMH (Riksförbundet för Social och Mental Hälsa) och dess ungdomsförbund RUS.

– Det är jobbigt när man har haft flera olika praktikplatser och det alltid är något fel. Antingen är man lite för långsam eller så förhalar arbetsplatsen hela tiden och säger att de inte har fått ekonomi ännu, konstaterar Anna Meyerhöffer.

– Det är diskret diskriminering, det är ju skittaskigt, faller Julia Lundh in.

De sitter i varsitt soffhörn på *Lotsen* och berättar om sitt engagemang i RUS, en ideell organisation för personer upp till 35 år med psykisk ohälsa, som är deras gemensamma fästpunkt. Grundstenarna i RUS verksamhet är kamratstöd på lokal nivå och att bedriva intressepolitik på distrikts- och förbunds nivå.

– RUS har ingen särskild diagnosinriktning. Du behöver inte ens ha legat inne på psyket utan kan ha haft en privat kontakt med en psykolog, eller haft det kämpigt utan att ha kontakt med någon annan om det, berättar Anna Meyerhöffer. Hon tillägger att alla andra och då särskilt anhöriga och personer som gillar vad organisationen står för också är välkomna.

EN AV DE VIKTIGASTE INTRESSEPOLITISKA frågorna för RUS för närvarande är unga vuxna som kommer direkt till vuxenpsykiatri där de kan möta hårda metoder som att bli nedlagda och tvångsbätlade. RUS har skrivit till och också träffat socialministern om den frågan.

– Så får det inte gå till, tydligen har det hänt att även personer under 18 år kommit till vuxenpsykiatri, säger Anna Meyerhöffer.

Kamratstödet sker i grupper. Sedan flera år har Anna Meyerhöffer en ungdomsgrupp i norra Stockholm med cirka 20 deltagare som träffas var fjärde vecka. Den senaste aktiviteten var ett besök på Cornelis Vreeswijk-museet. Närmast planerar gruppen att gå på loppmarknad i Vårberg.

Så här beskriver hon hur kamratstödet kan gå till:

– Man träffas några stycken eller en grupp, kanske har en liten kassa som man har fått genom en fond eller på annat vis. Så bestämmer gruppen en dag och tid och går på bio, restaurang eller på något museum. Vi hittar

på små enkla aktiviteter.

– Det är socialt umgänge för att bryta ensamhet och isolering för folk som mår dåligt på olika sätt, man ska komma ut och träffa andra med liknande erfarenhet.

Frågan om man kan ringa till de andra i gruppen och prata om man mår dåligt besvarar Julia Lundh med att grupperna är som vilken umgängeskrets som helst:

– Vissa får rollen att vara den som pratar med de andra, andra kommer på aktiviteterna. Vissa klickar man med, vissa jobbar man med och andra träffar man på fritiden precis som det är för vanliga människor, säger hon.

– Ja, det där är lite olika. Mina ringer inte till mig när de känner att de mår dåligt. Men vissa lyckas jätligt bra med det, säger Anna Meyerhöffer.

– Men vi är ju inga terapeuter utan det är mer sunt förnuft och medmänskligt ansvar, tillägger Julia Lundh.

Det finns funderingar i RUS om att utveckla kamratstödet och även vara uppsökande. Att till exempel en kamratstödare med erfarenhet av psykisk ohälsa finns i en skola så att eleverna kan gå till den personen och fråga och prata.

JULIA LUNDH INSJUKNADE för några år sedan. Det föregicks av att hon hade jobbat arton timmar om dagen på tre olika jobb, presterat dygnet runt.

– Så blev jag jättejättesjuk och det vände upp och ner på mitt liv totalt. Det var jättesvårt att landa i sin kris och i den vevan kom jag i kontakt med det här och bara kände att det är så fantastiskt givande att träffa andra människor. Alla har olika historier och olika bakgrund men man möts på en plats där alla är villiga att hjälpas åt och stödja varandra, och ser till att det här finns kvar oavsett om vi är sjuka eller friska.

– Det är så bra att den möjligheten finns,

– Här kan man ha alla sina
ansikten, säger Julia och Anna
om träfflokalen Lotsen.

att det genererar arbete, uppgifter, ett liv! En meningsfull tillvaro för folk.

Hon ser fram emot den dagen när hon har återhämtat sig helt och kan jobba eller studera men tror att hennes engagemang i RUS kommer att fortsätta oavsett hur tillvaron ser ut. När hon pratar om vad RUS ger låter det som om organisationen har en stabiliserande funktion i hennes liv.

– Mmm just de gånger jag inte kunnat bidra har jag fått energi och stöd, och då är det också fantastiskt att kunna ge någonting tillbaka. På det sättet är det utvecklande. Jag vet hur pass förvirrad, glömsk och virrig jag har varit på många möten. Ändå är folk bara förstående och orkar berätta saker för mig och ändå vara glada över att jag är med.

Hon säger att RUS hjälper henne att behålla fötterna på jorden och vara mänsklig både i sitt sjuka jag och i sitt friska jag och att väva ihop de båda världarna.

Första kontakten med RUS skedde på en kommunal träfflokal som låg nära den psykiatriska mottagningen där hon gick. På träfflokalen mötte hon ett par personer som arbetade på RUS kontor.

– De frågade om jag ville hänga med på ett möte på kontoret. Så började man ses där och jag hjälpte till med smågrejor. Nu hoppar jag in och hjälper till i ungdomscaféet, går på möten, ställer upp när jag kan beroende på hur mycket annat jag har och hur jag mår.

Julia Lundh minns sina första intryck:

– Jag blev väldigt positivt överraskad. Man får träffa andra i samma situation där man inte dömer varandra. För utanför träfflokalen har jag en helt annan typ av social vänskrets från mitt tidigare liv, där man har jobbat och varit jättesocial.

ATT TRÄFFA ANDRA MED PSYKISK OHÄLSA

får Julia Lundh att känna sig mindre knäpp som hon säger. Det hjälper henne också att se att andras mående varierar över tid, ibland mår de bättre, ibland sämre.

– För mig blir det mycket enklare att hantera mina egna ups and downs när de kom-

”Det är så viktigt att man vågar och orkar stå för sin sjukdom, att sluta skämmas.”

mer. Annars har jag en tendens att känna mig väldigt, väldigt sjuk när jag mår dåligt – då brukar jag isolera mig. Det har hänt att jag kommit hit i pyjamas, bara hoppat i gummi-stövlarna och gått över. Men det spelar ingen roll, här vet vi att det är så här för oss. Det är inte riktigt accepterat att dyka upp så om man har ett jobb. Här kan man ha alla sina ansikten, tycker Julia Lundh.

Blir det mycket prat om sjukdomar, hur man mår, mediciner man tar?

– Det är lite till och från. Jag tycker att man också kan diskutera privatliv, fråga hur det är med någons bror, berätta att man ska börja plugga eller flytta, ja vanliga saker, svarar Anna Meyerhöffer.

– Jag har aldrig upplevt att det blir för mycket prat om hur man mår. Alla är väldigt trevliga oavsett om man har en dålig dag, vissa är sociala, andra är mer för sig själva. Alla accepterar varandra och den acceptansen är så otroligt skön för ibland är man kuckeliku, säger Julia Lundh, tänker en sekund och fortsätter:

– Frågorna om vad man har för diagnos och varför man är här ställs inte utan det är: Hej vill du ha kaffe? Sen lär man känna varandra och så kan man välja om man vill ha det på en ytlig nivå eller gå vidare.

Om någon uteblir bryr medlemmarna sig om varandra på lagom avstånd som Anna Meyerhöffer och Julia Lundh uttrycker det. De tycker att det fungerar bra att ta kontakt med sms, då kan personen det gäller välja när han eller hon svarar och det blir inte för påträngande. Men det här brukar inte vara något problem, de flesta hör av sig och lämnar återbud så att de andra inte behöver oroa sig.

Att det uppstår svåra situationer på grund av att någon mår dåligt eller beter sig olämpligt är ovanligt. Anna Meyerhöffer berättar om en av de enstaka gånger hon varit med om det. Ungdomsgruppen skulle gå på Grö-

ANNONS

Baggium Vård & Behandling - En hel vårdkedja

Baggium Vård & Behandling erbjuder en hel vårdkedja där vi kan möta den ungas behov för en individuell lösning. Vi erbjuder konsulentstödda familjehem och små hemlika HVB-enheter i både lantlig- och stadsmiljö, med möjlighet till utslussning till eget boende. I 18 år har vi arbetat med att skapa goda behandlingsalternativ i Västra och Södra Sverige. Vi erbjuder centrala resurser med bl.a. legitimerade psykologer och en integrerad skolverksamhet. Vår behandlingspersonal är utbildad i BBIC. Vi har ramavtal med 70 svenska kommuner.

Våra tjänster:

- HVB-hem
- Familjehem
- Öppenvård
- Eftervård
- Resursskolor
- Psykologienhet

Målgrupper:

- Invandrarungdomar i riskzonen
- Ensamkommande flyktingbarn & ungdomar 12-20 år.
- Vård & Behandling av flickor och pojkar 12-22 år.
- Placeringar enligt SoL och LVU.

BAGGIUM VÅRD & BEHANDLING AB

För mer information om våra enheter och tjänster besök:
www.baggiumvob.se

www.baggiumvob.se

Placeringssamordnare: Yvonne Karlsson, Behandlingskoordinator • 0708- 96 90 88

na Lund och på vägen dit blev en kvinna i gruppen irriterad på några tjejer på bussen och måttade med en tidning mot dem.

– Det blev en ganska marig situation med vakterna på Gröna Lund som den här kvinnan grälade med. Vi i gruppen fick gå in utan henne. Efteråt blev hon ledsen över att jag valde att gå in med gruppen. Men det är ju min privata tid, det är ideellt och du väljer själv hur mycket tid du vill lägga in och engagera dig.

FÖRDOMARNA KRING PSYKISK OHÄLSA är svårutrotade. Ämnet får Anna Meyerhöffer att reflektera kring att det finns fördomar också i hennes ungdomsgrupp. För även om medlemmarna har liknande bakgrund så kan fördomarna ha en grogrund i att de har olika diagnoser och är i olika åldrar.

Hon stöter själv på fördomar lite här och var. Blir irriterad över aktuella undersökningar som visar att var fjärde person inte vill känna någon med psykisk ohälsa. Många väljer ju att inte berätta om sina depressioner till exempel men låtsas samtidigt inte om andra i liknande situationer, påpekar hon.

– Min kompis hade en släkting som var läkare. Hon kom fram till mig och sa att jag verkligen inte såg ut som om jag hade diagnosen schizofreni. Först var det som ett skämt och man skrattade bort det lite grann. Men samtidigt insåg jag att hon var allvarlig. Det tog jag väldigt hårt. En hel del fördomar kan man bli väldigt sårad av. Men går man

in på det och försöker förklara kanske det blir alldeles för stor debatt av det som man inte orkar med.

Och Anna Meyerhöffer har erfarenhet att människor kan skygga undan.

– Det känns ju inte heller bra, men samtidigt har jag fått ett helt nytt socialt nätverk genom RUS och RSMH. Och andra – det är inte så mycket att göra åt saken, vill de inte mer så...

Julia Lundh har också mött fördomar i vissa situationer med kommentarer som: men du har väl inte ... du som ser så pigg och fräsch ut.

– Betyder det att jag inte får vara sjuk? Måste jag ha gröna utslag i feiset för att du ska fatta att jag är sjuk. Jag kan ha överseende med mycket fördomar för att 99 procent är baserat på okunskap. Dessvärre har jag inte alltid tålamodet att förklara, det är många gånger extremt jobbigt. För jag hoppas att det jag säger landar på rätt sätt hos mottagaren, det ansvaret tycker jag är jättejobbigt att ha när man inte mår speciellt bra.

Att bekämpa fördomarna är en uppgift främst för dem som drabbats av psykisk ohälsa och deras anhöriga, anser de.

– Det är så viktigt att man vågar och orkar stå för det till 100 procent eller så mycket man orkar, att sluta skämmas. Och att den som är anhörig vågar stötta den som är sjuk öppet, säger Anna Meyerhöffer.

– Det gäller för alla att sluta döma andra

runt omkring en, oavsett om de är friska eller sjuka. Vi sitter här nu och representerar RUS och självklart har vi det ansvaret, betonar Julia Lundh.

De funderar också över vilka råd de skulle ge till en ung person som mår psykiskt dåligt och inte har någon förankring vare sig i familjen eller i samhället.

– Jag tycker att de borde försöka ta sig med i RUS och någon ungdomsgrupp eller gå till en träfflokal. Sen tror jag tyvärr att det finns en töntstämpel över föreningslivet, det har ju alltid funnits sen man var scout, säger Anna Meyerhöffer medan Julia Lundh är mer rättfram:

– Råd känns typ överflödiga. Jag skulle mer vilja säga: välkommen – kom hit! Går det inte första gången, kom hit någon annan gång. Gå in på hemsidan och läs lite, mejla en fråga till RUS. Ta kontakt för det finns stöd.

helena.bjerkelius@hotmail.com

LÄS VIDARE:

www.rsmh.se

Alla under 35 år som blir medlemmar i RSMH, Riksföreningen social och mental hälsa, blir automatiskt medlem i RUS, Riksförbundet ungdom för social hälsa.

www.handisam.se

www.sfph.se

www.hjarnkoll.se

ANNONS

Trygg behandlingsmiljö för män 16–21 år med beroendeproblematik

www.namndemansgarden.se

NÄMNDEMANSGÅRDEN
Utbildning och behandling inom alkohol- och drogproblematik

Idavallen 0293-515 51 Idagården 0171-930 40

ERSTA
SKÖNDAL
HÖGSKOLA

MAGELUNGEN

Kognitiv beteendeterapi - en introduktion

15 högskolepoäng

Kursen ger kompetens och vägledning i hur yrkesverksamma inom socialt arbete kan agera för att underlätta och igångsätta förändring hos de personer de möter i sitt arbete. Lämplig för personer som arbetar med socialt arbete t ex socionom, kurator, sjuksköterska, sjukgymnast, lärare, behandlingsassistent eller övriga behandlare.

Utbildningen är ett samarbete mellan Ersta Sköndal högskola och Magelungen Utveckling AB.

Kurstid: Ht 2010 – Vt 2011

Kurspris: 14 350 kr/termin (exkl moms)

Litteraturkostnader tillkommer

Mer information: www.esh.se/uppdagsutbildning
uppdag@esh.se eller ring 08-555 051 19

Bortom Sju tre

Gunnar Engström tio år efter mordet i Malexander

Det var han som beviljade permissionerna. Och blev blåst. Ändå tror han, efter fem decennier, på värme och engagemang inom kriminalvården. Men inte på stuprör.

Text: Leif Stenberg

Bild: Lena Johansson

För drygt tio år sedan skrev några interner på riksanstalten Tidaholm det beryktade brevet till Lars Norén. De ville genomföra ett teaterprojekt, Norén nappade. Genom *Sju tre* möjliggjordes att två av de tre medverkande fångarna i projektet begick åtts väpnade rån för att finansiera nationalsocialistisk verksamhet och att genom pjäsen sprida nationalsocialistisk propaganda. Det slutade med att två poliser mördades i Malexander 28 maj 1999. Allt som kunde gå fel gick fel. Skuggan av det vilar ännu över fängelserna.

Den som fick bära hundhuvudet från Kriminalvårdens sida var dåvarande kriminalvårdsdirektören Gunnar Engström.

Inför mötet med honom mailar han mig att han fortfarande bär på den mer än tio år tunga bördan från polismorden. Inte minst har Elisabeth Åsbrinks uppmärksammade bok *Smärtpunkten, Om Sju tre och mordet i Malexander* väckt minnena till liv.

AV OCH TILL HAR JAG SEDAN 80-TALET intervjuat Gunnar Engström. Minuten innan mötet med honom ringer Larsa mig. Det är den andra sidan av myntet. Larsa började sin karriär på 70-talet och hamnade ett antal gånger på kåken i Umeå, där Gunnar Engström då var regionchef. Inför en jul fick Larsa och alla andra fångar permission. I världspresen beskrevs det som att en tokig fängelsedirektör släppt ut fångarna. 13 fick permis. Efter julen kom 14 tillbaka.

Sedan många år har Larsa lagt av med droger och kriminalitet. För drygt ett år sedan

ringde han mig: "Jag har blivit utsedd som kandidat till årets västerbottning. Motkandidat är centerpartiets Maud Olofsson". A-laget i länet mobiliserade alla krafter för att rösta, Larsa utklassade Olofsson. Han fick ett stipendium och 25 000 kronor.

Denna gång ringer han för att berätta att kronofogden vill utmäta hans bostad, den kan vara värd 80 000 kronor. Men reparationsbehovet, för att få den i säljbart skick, tror han kostar lika mycket. Sedan hälsar han till sin fängelsedirektör.

När jag berättar om samtalet för Gunnar kommer först skratt, sedan mörknar hans blick. Vi lämnar det därhän – så länge. Det går inte att komma förbi att vi måste börja med *Sju tre* och Malexander.

– NÄR JAG BLEV UPPRINGD AV Elisabeth Åsbrink för att bli intervjuad hade skräckscenariot fallit i en vilsam glömska. Allt var överklagt. En enda gång har jag blivit blåst av fångar – det var av dem som skrev brevet till Norén 1998. Egentligen hade de inte en uppgörelse med mig utan med Lars Norén och producenten Isa Stenberg. Jag sade "Gå inte för nära. Inse att internerna har gjort sig

Säkerhetsanstalter är ett uttryck för populism! Med enkla lösningar vinner man många röster i politiken.

skyldiga till allvarliga brott", då var mycket om deras bakgrunder ännu oklart för mig. Ursprungligen skulle teatern visas på kåkarna. Pjäsfolk kan vara stora känslomänniskor. De undrade hur fångarna kunde vara så charmiga, de insåg inte att de intagna kanske hade slagit på hela psykopatrepertoaren. De ville på något sätt inte veta något om deras kriminalitet, de ville vara förutsättningslösa, vilket var till styrka för aktörerna. Inter-

nerna spelade ett trovärdigt spel med Norén. Han ville ha reda på hur man kunde bli nazist. För Norén gällde konsten.

– Jag kom till Tidaholm för en förhandsvisning av pjäsen och reagerade på innehållet, det var då inte lika uttalad propaganda för nationalsocialism som det kom att bli. Handlingen var ändå chockerande. Där fanns flera ledande personer från Kriminalvården, bland andra generaldirektör Bertel Österdahl, men ingen reagerade öppet. Efteråt hade jag ett möte i Lars [Noréns] bostad på Östermalm i Stockholm. "Hur kan du tillåta att de för fram en nationalsocialistisk våldsideoologi?" Han tittade mig i ögonen och sade "Min uppgift är att ge en bild av Sverige". Inget mer. Jag tänkte "Korkat att jag inte ställde en mer begåvad fråga". Det där låg kvar som en sten i skon och skavde. Efteråt kom insikten att jag borde ha hållit mig kvar vid frågan. "Vad är det för snorungar som förnekar förintelsen? Vad är det för förvuxna och bojkottade hjärnor som agerar?" Så blev det inte. Växte deras nazism genom att de stod på scenen? Blev de förblindade?

– Projektet rullade på. Lars och Isa ville inte bara spela på fängelserna, de ville även turnera i Sverige, Norden och Europa. Även Riksteatern med den verkställande direktören i spetsen var lyrisk och uppåt. Jag stoppade Norden och Europa. Jag höll emot när alla andra var entusiastiska.

– Samtidigt tilltalade teatern mig. Jag såg det som en inträdesbiljett till samhället för de tre intagna, då fanns inte kunskapen om att två parallellt var med i ett rånargång som finansierade nazismen. Det var nästan otänkbart för mig med den uppställning killarna fick. Efteråt kände jag mig som den mest nai-va och blåögdade människan på jorden.

– Det fanns två agendor. Teatern och Lars

Norén hade en, Kriminalvården en annan – som gick ut på att ge de intagna möjligheter att ta sig ut på rätt sida i samhället. Missbedömningen får jag ta på mig. Samtidigt var det så att om jag stoppat pjäsen tidigare, vilket jag övervägde, hade jag fått hela kultur-Sverige emot mig. Kriminalvården skulle ha svartmålat. Norén hade förhoppningen att få till stånd en kritisk diskussion om kriminalvården. Tidaholmanstalten hade brunnit vid upproret 1994, som följdes av en debatt om Kriminalvårdens kris. I efterdyningarna var många goda saker på gång, pjäsen var tänkt som en del av det. Men jag har aldrig tidigare mött några som var så beräknande, dessutom fick de med en kraftfull person utifrån, yrkesmördaren Arklöv. Det kom inga signaler från polisen och Säpo. Hade de inte gjort några avtryck ute i samhället? De hade ändå varit med i ungdomsnaziorganisationer. Det finns inga motsvarigheter, jag hade aldrig mött något liknande.

DÄR LÄMNAR VI SJU TRE, nästan helt, för att tala om det andra.

– Mitt liv i kriminalvården, jag är inne på 51:a året, har alltid handlat mycket om känslor och bärande relationer, inte minst i mötet med intagna. Vi ser varandra i ögonen, jag lyssnar in dem, skillnaden är stor på att lyssna och höra. De ser att jag är engagerad. Jag får med dem på känslövagnen, då blir det svårare att blåsa mig. När de varit med om ett sådant samtal vet jag att det fungerar.

– Bara ett exempel. En kille och jag möttes i kulverten på Hall, jag var anstaltschef.

”Gunnar! Kan jag få en permis!”

”Om jag ger dig en permis är det kärlekslöst. Du har bommat permissioner i 15 år, det är inte bra för dig.”

”Denna gång fixar jag det!”

”Det har du sagt tidigare. Jag måste kunna tro på dig.”

Det kom inget svar, jag gick tio meter och vände mig om: ”Om du slår mig i bordtennis får du permis!”

”Vafan, vadå!?”

Han blev helt förvirrad.

”Du vet väl var du bor?”

”A-paviljongen”

”Klockan sex kommer jag, efter att ni käkat. Där har ni två bordtennisbord, det räcker ju med ett.”

Vi var överens. När jag kom upp till paviljongen hade samtliga fångar bänkat sig runt bordet. Ingen höll på mig! Vi började spela. Jag vann första set med 21-19. Andra set vann han. Jag började bli osäker. I det tredje och avgörande segade vi oss fram till 21-21. Man måste alltid vinna med två bollar. Jag slog en kantboll, sådana är otagbara. Jag ledde med 22-21 och det var min tur att serva, efter bara några bollar råkade jag slå en kantboll till. Jag fick alltså två kantbollar på raken, vilket är ovanligt. 23-21 till mig, jag hade vunnit. Luften gick ur grabbarna. Då sade jag

”Två kantbollar! Det kan inte vara rim-

ligt. Du får permisen!”

Jag tror att det blev ett grupptryck på killen, han måste sköta permisen. Därefter utbröt vadslagning i centralvakten på Hall, de menade att anstaltschefen blivit ding i skallen. Jag höll emot vaden. Klockan halv tre på permissionsdagen ringde han och meddelade att han fått punka en bit bort. Klockan tre upphörde permissionen, med några minuter tillgodo stövlade han in.

– I jobbet måste man ha humor, engagemang och samtidigt vara målinriktad. När killarna uppfattar att personalen har intresse och engagemang, då är vi på väg åt rätt håll. Utan den inställningen hade jag inte orkat. Till det kommer alla otaliga sidokontakter med mammor som varit oroliga för sina söner. Hur tror jag att deras framtid ser ut? Det är inte papporna jag tröstar, de lyser med sin frånvaro. Kvinnor är modigare.

UNDER 70-TALADE MENADE justitieminister Lennart Geijer, i den tidens kriminalpolitiska debatt, att det fanns dryga 200 riktigt farliga intagna på fängelserna.

– Två av dem som skrev brev till Lars Norén kan räknas in i gruppen bland de 20 farligaste. De ingick i elitserien. Vi har troligen inte fler farliga idag jämfört med på 70-talet.

De övriga 99 procenten?

– Under 70-talet sade vi att samhället kriminaliserat ett vårdbehov. Än i dag är sex av tio som sitter inne narkotikamissbrukare, till dem ska läggas alkoholmissbrukarna. Samtidigt får man inte glömma att när det gäl-

”Tänk om vi hade poliser som satte sig ner med gänget på samma bänk för att prata ”

ler en viss kategori av fångar har samhället en legitim skyldighet att skydda sina medborgare, på det går inte att göra avkall. Men man har också en legitim skyldighet att ta vara på människor som befinner sig i farozonen, där huvudproblemet är drog- och alkoholmissbruk.

– När du berättade om kronofogden som funderade på att ta ifrån killen lägenheten höll jag på att spy. Samhällets budgetsituation är mer komplicerad än vad den behöver vara. Kommun, landsting och stat har alla en egen budget med egna stuprör. Vi ser ofta hur folk faller mellan stolarna. Nu funderar den statliga myndigheten kronofogden på att plocka bort en bostad så att han som bodde där ska gå till det andra stupröret kommunen för att klara livhanken när han blir utan bostad. Om han börjar missbruka igen hamnar han hos landstinget för avgiftning, där finns ett tredje stuprör. Samordningen är fortfarande urusel. Jag ser det som ansvarsflykt.

I Oslo har man halverat hemlösheten genom att myndigheterna tillsammans med den

hemlöse samordnar insatserna kring vård, bostad och övrig rehabilitering.

– Det är för mycket prat i kvadrat kring detta i Sverige – med måldokument och liknande – som gör att det enkla och handfasta försvinner. Fortfarande är det stora flertalet som sitter på fängelser missbrukare. Många kommer snarare från socialgrupp 17 än socialgrupp 3. Där finns ingen skillnad jämfört med 70-talet, men framtidsoptimismen var större då och ledde till att vi fick ett bokslut för de större institutionerna. Krafterna som ville bygga ut Kumla och Österåker till än större fängelser fick inte gehör. Justitieminister Geijer var radikal och retade gallfeber på domarna. Även dåvarande generaldirektör Martinsson var viktig. Vi kunde sitta i direktion och vänta 45 minuter på att mötet skulle börja. Då kom han utlufsande och sade att han haft möte med en orolig mamma till en fånge. Långt senare hade vi generaldirektör Weibo. När han kom till direktionen, utan att vara försenad, kunde vi få höra ”En mamma hörde av sig och trodde att jag var en djävla kurator”. En sådan inställning skickar förödande signaler till personalen, det handlar om parallella processer.

– Lasse Rosa var en fånge som följt mig ända från tiden i Umeå. Han hade spöats med en spiskrok när han var sex år och sedan blivit utkastad. På den vägen hade han fortsatt. Han ringde från häktet ”Kan jag få komma till Umeå?” Två av hans kompisar hade just dött i en knarkarkvart i Stockholm. Jag nekade ”Du kommer att socialt invalidisera fångarna och andra i Umeå. Du kommer aldrig att kasta din adressbok med knarkkontakter”. ”Jag slänger allt!” sade han flera gånger. Jag tog upp honom. Ett tag senare blev han ledare för unga fotbollstjejer.

Han gifte sig med en tjej på Öppen Gemenskap i Umeå. Lasse Rosa har varit styrande för mig, totalt nedskriven i alla sammanhang som ett hopplöst fall. Av honom har jag fått syre.

SAMMA SAK MED JANNE OLSSON som rånade banken och tog gisslan på Norrmalmstorg 1973. Han var då Europas mest omtalade brottsling. Janne tog vara på möjligheterna som ändå fanns i kriminalvården, han skulle aldrig blåsa mig. När jag åkte till Spanien för ett halvår sedan hade jag ingen hundvakt. ”Du måste ta hand om jucken”. Han flyttade in hos mig och tittade på TV, förutom när han var ute med hunden. Under pågående drama 1973 fanns det en högre tjänsteman i Kriminalvården som menade att Janne skulle skjutas. Janne har nyligen gett ut en bok, där ges en bra beskrivning om vad som skedde när han fick stämpeln tjallare på sig. På Kumla hade man smusslat in dynamit i rörmöbler. Personalen upptäckte vad som skett och kunde därigenom hindra en rymning. Två intagna pekade ut Janne som

tjallare, vilket han inte var. Det blev problem på Kumla. Han fick käken sönderslagen och misshandlades fruktansvärt. Janne fick komma till Hall. I Inferno skriver Dante om den påtvingande gemenskapen. Om jag tvingades leva med Andreas Axelsson, Tony Olsson och Jackie Arklöv (som utförde dåden i Malexander) skulle det vara mitt Inferno. Den påtvingade gemenskapen är inget att slå vakt om.

Kriminologen Tham är en annan – av många – som beskrivit kriminalvårdens hemlighet; att där finns mängder med missbrukare som kommer från så eländiga miljöer att vanliga människor knappt känner till att de finns, och att det är därför de sitter där.

– Dessförinnan sade motståndarna att i socialdemokraternas Sverige var det lagligt att knarka. Den rösten var betydligt starkare, då ändrades lagen, narkotikamissbruk kriminaliserades.

LIKNADE MOTSTÅNDARE FICK STOR uppmärksamhet när de menade att det fanns svängdörrar på Kumla, Norrtälje och Mariefred i samband med rymningarna 2004. Nu byggs säkerhetsfängelser.

– En ledamot i justitieutskottet trodde då att larmet på Ica var bättre än på Kumla. Jag har vidareutbildat hundratals åklagare genom åren, de kan ibland vara onyanserade. Jag tar samtliga till Norrtäljeanstalten. De får gå igenom säkerhetsavdelningarna, inklusive alla personliga kontroller. Då tar snacket om dalt slut. När jag utbildar polisaspiranter i Umeå kan de ibland säga att livet på fängelser kan jämföras med hotellvistelser, då frågar jag vilka hotell de bor på. En sann information motverkar skrönor och myter. Kvar står dock att om man döms till fängelse är kriminalvården skyldig att erbjuda program, vars viktigaste uppgift är att vara brottsförebyggande. Man ska kunna komma tillbaka till samhället och klara sig.

Hur bra går det?

– Räknat efter ett antal påföljder klarar sig cirka sex av tio, då har de inte återfallit inom tre år. Brottligheten klingar även av med tilltagande ålder. Men man kan ha vilka bra evidensbaserade program som helst, det går ändå inte att klara sig om man saknar stöd ute i samhället efter muck. Det behövs folk som ser till att man kommer in i rätt sammanhang så att man kan göra bokslut med sina dåliga beteenden.

Kicki, som är ordförande för KRIS i Umeå, tar ibland med mig till fängelset när en fånge frigges. Om de åkt in på sommaren muckar de i samma kläder även om det är vinter, en lånad vinterjacka och en platspåse. Tiden hos Kriminalvården har kostat en miljon och knappt något är förberett för utsidan.

– A och O för att lyckas är att ha en obruten vårdkedja, den borde vara lagstiftad. Vi borde ha en gemensam vårdnad mellan kriminalvård och socialtjänst, ibland även med landstinget. Om man ska vara rationell kan jag inte förstå hur man kan ha tre olika stuprör med tre olika huvudmän, sedan talar man

om samverkan som alldeles för sällan blir av. Vi har många som faller mellan stolarna därför att strukturen är felaktig.

Allt det har många sagt under många år. Inte minst har du stångat pannan blodig.

– Javisst.

Varför genomför vi inte det?

– Av rädsla för att misslyckas. Sandemose skrev ”Den rädde gömmer sig villigt bakom formalismens järnvägg”. Det har jag funnit många gånger inom kriminalvården.

Vad har du gjort då?

– Skitit i det. Jag har haft ett stort förtroende hos mina generaldirektörer, de har stått ut med mig. Även om jag gjort fel har det inte varit tillåtet, men de har förlåtit. Min frihet har nästan utan undantag varit unik. När jag släppte ut alla fångar över jul frågade jag inte först, det blev bara kul att läsa i tidningarna. En överdirektör sade, när han intervjuades i media, att lagstiftningen inte kände till några kollektiva permissioner. Jag hade givetvis tagit enskilda beslut, jag sade aldrig att alla 13 skulle ut kollektivt. Då är det viktigt att man är trygg som chef. Idag finns en rädsla i myndighetssverige. Varför fungerar försäkringskassan som den gör? Man vågar inte göra fel, den rädde gömmer sig villigt bakom formalismens järnvägg.

DU HAR LYFT FRÅGAN OM MEDLING. Hur går det?

– Medling är frivilligt och innebär att förövaren och gärningsmannen möts under organiserade former. Samtalet ska föras under ledning av en neutral medlare. 2008 kom lagen, alla kommuner är ålagda att aktualisera medling hos en person som gjort sig skyldig till brott och är 12 – 21 år. Opposition och allians var eniga. Medling är inte en påfölj, utan en pedagogisk och verksam modell som gör att både förövaren och offret ska få förståelse för det skedda.

– Från början fungerade det inte bra, framförallt beroende på bristande intresse hos åklagare och poliser. I Stockholm och andra håll går det nu allt bättre. Man börjar alltid med offrets bakgrund, sedan förövarens. Därefter går man in i en medlingssituation där medlaren ska vara neutral och lyssna av. Syftet är att man ska reducera rädsla, ångest och om möjligt få förståelse för det skedda. Min tro är att ju mer man sprider kunskap om medling desto större betydelse kommer den att få. I framtiden är min förhoppning att medling kommer att omfatta alla åldersgrupper, nästan oavsett vad det är för brott. Jag tror att det är en utomordentlig form där båda parter är vinnare. Förövaren förstår att han skadat en annan person, som i sin tur får kunskap om varför.

I boken Kriminalvård i praktiken finns allt som kriminalvården gör. Psykosocial och farmakologisk utredning, behandling inom kriminalvården, utredning av individens styrka, narkotikasatsning, rehabiliteringsstrategier, evidens om what works, responsivitet, att skapa relationer med klienter för att minska återfall och underlätta återanpassning,

motiverande samtal, andlig vård... Jag kan fortsätta länge än, men fångar jag träffar talar ju sällan om dessa rubriker.

– Boken har 52 författare. Jag har skrivit ett kapitel. Egentligen är det inte något nytt under solen, det gamla kommer tillbaka. Det senaste är att vi ska återinföra yrkesutbildning. På 60-talet fanns, utöver behandlingstanken, även en arbetslinje. Man byggde fängelser där fångarna skulle läras att svetsa och snickra. Om du frågar respektive författare/forskare säger de att allt finns. Vid en samlad bedömning kan det utbryta totalförvirring.

Fångarna säger att det byggs allt hårdare anstalter som försvårar återanpassningen.

– Byggandet är ett uttryck för populism. Varför kom Saltvik till? En ny bunker, vilken skapades som ett eftermäle till de spektakulära rymningarna 2004. Vilka sitter där med förhöjd säkerhet? Redan när rymningarna ägde rum var bara 60 procent av platserna med förhöjd säkerhet utnyttjade. Att ha 40 procent av platserna tomma kostar skjortan, då fyller man på så att Saltvik och andra ställen blir fullbelagda med folk som inte har där att göra.

– Funktionen är även symbolisk, bygger man bunkrar tror folk att det är prioriterad säkerhet som gäller. Balansen mellan vård och kontroll blir fel när säkerhetsknuttarna tar över. Då är vi långt borta från den kultur som innebar att jag häromsistens blev stoppad på Drottninggatan i Stockholm av en man som ropade ”Gunnar, kommer du ihåg mig?” Det gjorde jag inte. ”Du, för 20 år sedan satt jag på Hall. Du kom in i cellen och satte dig bredvid mig på britsen. Du menade att jag bara skulle göra en till liten volta. OCH DET BLEV SÅ!” Han skrek så det hördes långväga. ”Nu har jag varit ute i 19,5 år!”

HAR ANTALET GROVA BROTTSLINGAR, liknande de som kontaktade Lars Norén, ökat?

– Fortfarande är de en liten klick.

Men de används för att ge legitimitet åt hårdare tag som drabbar alla?

– Ja. Många fångar fick betala ett högre pris efter Malexandermorden. Antalet permissioner halverades omedelbart. Statistiskt sett kan jag konstatera att vi kommer att få en ny rymning cirka 2012, de kommer med viss regelbundenhet. Sådana går inte att bygga bort med ökad säkerhet. I Australien har man försökt, vare sig fångar eller personal orkade, det slutade med att man fick stänga fängelset.

Hur mycket styr populismen idag?

– Idag, liksom tidigare kriminaliserar vi ett vårdbehov. Narkotikapolitiken och socialtjänsten sänkte garden under hela 90-talet. Dessförinnan var de mycket offensiva, framförallt genom HIV-spöket. 90-talets finanser ledde till en nedrustning av behandlingshem och annan vård, vilket försatte oss i en prekär situation. Nu talas om vardagsbrottslighet, den tycker även jag att man måste komma tillrätta med, men då

kan man inte bara låsa in folk i polisbilar. Det kräver en rörlig polisstyrka utan svarta handskar som går runt, närmar sig och talar med ungdomarna. Tänk om vi hade poliser som satte sig ner med gänget på samma bänk för att prata.

Enligt boken Kriminalvård i praktiken har kriminalvården med frivård och häkten dagligen kontakt med 10 000 människor som har problem med narkotika. 2006 var 55 procent av de på kåken narkotikamissbrukare.

– Andelen är något högre idag.

47 procent som har övervakning är narkotikamissbrukare. En ökning med elva procent på tio år. Vad står det för?

– Jag menar att man ska sätta socialtjänsten på trappan utanför Kronobergshäktet, då kommer de att identifiera varenda intravenös missbrukare inom två år. Under lång tid fanns det 10 000 tunga missbrukare. Idag handlar det snarare om en tredubbling. Man måste också se ett ljus i tunneln, observera att jag inte menar ett mötande tåg. Det finns flera viktiga saker. Först måste vi släppa in ungdomarna i samhället, även de som kommer hit från andra länder. Många i förorterna lever strukturlöst. I min egen ungdom lotsades jag in i vuxenvärlden genom att börja som springgrabb. Det fanns förstajobb för ungdomarna. Idag ska man vara utbildad civilingenjör för att få sitt första arbete. Sverige leder EU:s ungdomsarbetslöshet. Nu gäller 40-talisternas uttåg. Kan ungdomarna skaffa sig utbildning blir det en gynnsam arbetsmarknad. Chansen till en bättre utveckling handlar om en stenhård satsning på ungdomarna så att de kommer in i strukturerade former, det kan även vara studier. Jag ser hur ungdomarna som bär på en skvätt ADHD försöker ta sig fram i studentfabrikerna. Utsorteringen är alarmerande. Det krävs politisk vilja för att förändra. Ungdomarna måste in i mönster med studier och arbete, som även rymmer kärlek och omsorg, istället för kontroll och spö.

EN ANNAN UPPLEVELSE AV FÄNGELSER är att de blivit en avstjälningsplats för de som tidigare var psykiatris patienter.

– För 30 år sedan hamnade 2/3 av de grövsta mördarna hos psykiatrin, 1/3 kom i fängelse. Idag är det tvärtom. Vart tog psykiatrireformen vägen? Ta alla med ADHD som befolkar fängelserna. På Norrtäljeanstalten startade man ett projekt i samarbete med beroendevården för att se till deras intressen. Där träffade jag en kille ”Nu har jag för första gången i livet läst en bok. Hela boken!” En annan sade ”Jag fick MVG i matte, jag som tidigare haft IG i allt i hela mitt liv”. Där fick de möjligheter att lugna ner sig.

Kan du ge humanismen en plats i det vi talar om nu?

– Utan humanism når man inte målen och går i väggen. Det måste vara humanism i dess riktiga bemärkelse som även rymmer humor, omsorg och en hel karta med liknande saker. Egentligen är det enkelt; man måste vara

sig själv. Man behöver ha en normal utveckling i känsloliv och tänkande. Det måste finnas ett remissförfarande mellan hjärta och hjärna. Under ett tag gick jag på folkhögskola, där fascinerades jag av rektorn, han var en fantastisk person, jag ville identifiera mig med honom. Ibland kan det vara bättre att ha en person att skicka fram, en stilbildare, än ett program med överbetonad betydelse. Det slående är att mycket är enkelt. Det handlar om att ha varma, naturbegåvade och engagerade personer som finns på rätt plats. Samtidigt måste vi få fram att de som sitter i fängelse är människor. Vi måste komma i närhet av dem, känna deras andedräkt, istället för att distansera oss.

En annan slags medling för att minska fördomar?

– Det besvärande är att med populismens enkla lösningar vinner man många röster på den politiska arenan. På samma gång är det svårt. Ibland vill man väl och så går det åt helvete. Jag tänker på Malexander. Samtidigt är händelsen så unik att jag bara måste bort från den, jag kan inte generalisera utifrån Malexander. Sådana människor kan få mig att frysa mitt i natten så att jag måste bära ulster. Då måste jag tänka i andra banor. På 60-talet var jag under en kort tid chef på Tidaholm. Under min första dag satt arbetsledare, kurator och assistenten vid ett långt bord. På kortändan skulle klienten stå, en kilometer bort från oss andra. Jag införde "sittreformen" på Tidaholmsanstalten. "Ska du inte sitta?" sade jag till killen. Han blev helt förvirrad. De hade ordningen att fången skulle stå under hela mötet. Efteråt tog vi en diskussion "En kille som sitter är väl mer avslappnad, särskilt om han redan är trött och grinig?" Vilka enkla medel, jag ville ha killen bredvid mig "Hallå! Kom och sätt dig här med oss". Vilka signaler sänds när en fånge ska stå i nästan givakt när jag ställer några frågor till honom? Vilken förnedring, vilken kränkning. Tänk att jag införde sittreformen – i vart fall på Tidaholm. Jag kan peka på rader med liknande enkla åtgärder.

NÅGRA DAGAR SENARE BERÄTTAR Larsa att vid Kronofogdens besök visade det sig att bostaden krävde så dyra reparationer att en försäljning skulle sluta plus minus noll. Vilket Larsa redan visste. Samt att han levde ett snäpp över existensminimum. Nu är det fixat, till existensminimum, precis. Men han bor kvar.

leif.a.stenberg@telia.com

LÄS VIDARE:

Kriminalvård i praktiken. Strategier för att minska återfall i brott och missbruk, Anne H. Berman & Carl Åke Farbring (red), Studentlitteratur 2010.
Smärtpunkten. Lars Norén, pjäsen Sju tre och morden i Malexander, Elisabeth Åsbrink, Natur & kultur 2009.

Stoppa överbeläggningen!

Bygg ut frivård och andra påföljder, uppmanar SSR. Nu.

En effektivare polis ger fler dömda, men fängelserna har redan fullt.

Text: Maria Wallin

De närmaste åren kommer häkten och anstalter att få ännu värre platsbrist än i dag. Det spår Kriminalvården och rättsvårdande myndigheter, som en konsekvens av att polis och rättsväsende fått ökade resurser.

Akademikerförbundet SSR:s medlemmar inom Kriminalvården varnar för att problemen inom häkten och anstalter blir ännu mer ansträngda än i dag.

– Det påverkar både de anställda inom kriminalvården och de intagna, säger Lars Jonsson facklig förtroendeman i SSR.

Överbeläggningen kommer att bli värre med risk för konflikter inne på anstalterna och sämre tid och möjligheter för programverksamhet.

– Hot och våld kommer att öka och

trycket på de anställda skruvas upp. Uppdraget att motivera och påverka klienter att förändra sitt beteende blir svårare.

Köerna av redan dömda som väntar på fängelseplats kommer också att bli längre. Det är inte bra för de dömda att tvingas gå och vänta på ett utdömt fängelsestraff, menar Lars Jonsson. Det blir komplikationer kring arbete och försörjning.

Det är inte heller bra för anhöriga och brottsoffer. Eller för allmänheten.

ATT BYGGA UT ALTERNATIVA påföljdssystem är en bättre väg, anser Lars Jonsson.

Där är frivården en viktig del.

Frivårdspåföljder är mycket billigare och kan ofta vara effektivare. Lägre återfallsprocent och större chans till (åter)anpassning till ett icke kriminellt liv.

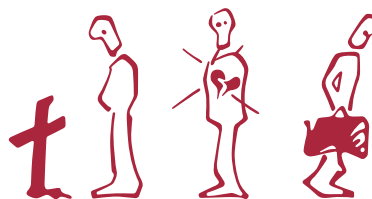
Men Lars Jonsson påpekar att frivården självklart behöver resurser i paritet med uppdrag och utveckling.

maria.wallin@socialpolitik.com

ANNONS

www.socialpolitik.com

Vill du hjälpa människor i sorg?

**Dödsfall? Skilsmässor? Separationer?
...eller andra förluster?**

CERTIFIERINGSKURS FÖR SORGBEARBETNING

Kursen är utformad för att ge dig de verktyg du behöver för att möta och hjälpa människor i sorg.

Stockholm: 23-27 aug
Umeå: 18-22 okt

Göteborg: 13-17 sep
Malmö: 25-29 okt

08-33 50 40
info@sorg.se
www.sorg.se

I Shanghai jobbar byggarbetare i skift, dygnet runt. Höghus på cirka 80 våningar strävar mot skyn.

Av egen kraft

Ny ekonomisk världsordning i rekordfart

Gamla industriländerna tappar i dominans. Öst och Syd växer så det knakar. Perspektiven är hisnande.

Text: Stefan deVylder

Bild: Maria Wallin

På 1970-talet talades det mycket om en "ny ekonomisk världsordning", och år 1980 lyckades till och med FN:s generalförsam-

ling rösta fram en resolution med drastiska krav på förändringar av den rådande ordningen. De så kallade utvecklingsländerna skulle få mer att säga till om, världshandeln skulle bli rättvisare, råvarupriserna stabiliseras och biståndet öka.

Men knappt hade bläcket på FN-resolutionen torkat förrän Ronald Reagan och Margret Thatcher kom till makten, och en era där nyliberalism präglade dagordning

i både rika och fattiga länder tog vid. Och de rika länderna i norr tog tillbaka initiativet med besked. I Afrika och Latinamerika kom 80-talet att bli ett "förlorat årtionde", präglat av skuldkris och växande fattigdom och klassklyftor.

MEN I ASIEN FORTSATTE DEN spektakulära ekonomiska utvecklingen. Begrepp som "u-länder" eller, än värre, "tredje världen", blev

alltmer missvisande. Det har sedan länge varit rent absurt att bunta ihop länder som Sydkorea, Malaysia, Honduras och Burkina Faso i en och samma kategori.

På 2000-talet har den världsekonomiska kartan ritats om i allt snabbare takt. Åren 2003-2008 kom att bli exceptionella i ett viktigt avseende: för första gången sedan 1960-talet var den ekonomiska tillväxten hög flertalet länder i Afrika, Asien och Latinamerika, liksom även i Östeuropa och forna Sovjetunionen. I Latinamerika och Afrika handlade det om den mest positiva utvecklingen på flera decennier, med en årlig tillväxt på nära fem respektive drygt sex procent åren 2003 till 2008.

”aldrig någonsin tidigare har det funnits så många ”ofattiga”. En gigantisk global lägre medelklass håller på att växa fram.”

Mellan år 2000 och 2008 ökade länderna utanför rikemansklubben OECD sin andel av den globala BNP från 37 procent år 2000 till 45 procent år 2008. De så kallade BRIC-länderna – Brasilien, Ryssland, Indien och Kina – ökade sin andel från 16 till 22 procent, och dessa fyra länder svarade åren 2000-2008 för nära hälften av den samlade ekonomiska tillväxten i världen.

DEN KRAFTIGA FÖRSKJUTNING österut och söderut av världsekonomin som har präglat hela 2000-talet har accentuerats ytterligare som en följd av finanskrisen. De gamla industriländerna med USA, EU och Japan i spetsen kommer att få se sin andel av världens BNP och handel att fortsätta falla. Oavsett vilken indikator vi väljer – budgetunderskott, statsskuld, handelsbalans, sparande och investeringar eller demografisk utveckling – är situationen, och de långsiktiga framtidsutsikterna, väsentligt sämre i USA, EU och Japan än i de nya s.k. tillväxtekonomierna, som trots krisen växer så det knakar. Under de kommande åren kan världens låg- och medelinkomstländer komma att stå för långt över två tredjedelar av den globala ekonomiska tillväxten.

VI STÅR INFÖR EN SITUATION där Syd och Öst blivit mindre och mindre beroende av Nord. Givetvis är USA och EU fortfarande världens ekonomiska giganter, men världens låg- och medelinkomstländer kan idag, i en helt annan utsträckning än tidigare, få allt de behöver – kapital, marknader, tek-

nologi, ja till och med bistånd – från länder i Syd och Öst.

Det är snart bara på det militära området som Nord bibehåller sin enorma – och ohyggligt dyrbara – övermakt. En övermakt som dock har sina uppenbara begränsningar i dagens och morgondagens konflikter.

En ny ekonomisk och politisk världsordning växer fram. De gamla industriländernas tro att de kan fortsätta att dominera världen såsom de har gjort i hundratals år bygger på en farlig illusion.

Men den positiva utvecklingen i många av världens låg- och medelinkomstländer kan inte dölja att fattigdomen fortfarande

är det största problem som världen står inför. Siffrorna är förfärliga: Långt över en miljard människor lever i djupaste misär. Över 850 miljoner

vuxna är analfabeter. Av dessa är nära två tredjedelar kvinnor. En och en halv miljard människor saknar tillgång till hälsovård, och en miljard saknar rent dricksvatten.

DESSA OCH ANDRA SIFFROR ÖVER fattigdom och umbäranden i världen är en skam. Dock: fattigdomens gigantiska omfattning får inte dölja det faktum att statistiken också pekar på något annat, nämligen att det endast är en ganska liten minoritet av jordens invånare som klassificeras som ”extremt fattiga”. Flertalet är ”ganska fattiga”, men många är också ”ofattiga”, utan att vara rika.

Majoriteten av befolkningen i världens fattiga länder svälter inte. De flesta människor på jorden lever sina liv under ekonomisk knapphet och osäkerhet, men utan att lida direkt nöd. De har bostad, arbete, vänner och släktingar, någon eller några de älskar extra mycket, mat för dagen och läskunniga och någorlunda friska barn.

Och aldrig någonsin tidigare har det funnits så många ”ofattiga” människor på jorden som i dag. En gigantisk global lägre medelklass håller på att växa fram. De ekonomiska och politiska – och ekologiska! – implikationerna av den nya världsordningen är hisnande.

stefan@devylder.org

STEFAN DE VYLDER är nationalekonom, medlem i SocialPolitiks redaktionskommitté. Aktuell med boken Världens springnota. Finanskrisen och vägen framåt, Ordfront.

Biobränsle på jordbruksmark

Europeiska företag köper mark i Afrika för att odla biobränslen. De kvinnor som idag är helt beroende av jorden för sin överlevnad riskerar att bli de stora förlorarna, befarar *ActionAid* i en rapport.

Många afrikanska länder saknar idag lagstiftning som skyddar lokalbefolkningens intressen.

– De tog vårt land. De har varken betalat oss eller berättat varför. Vi vill ha vår jord tillbaka, säger Matilde Ngovene från Mozambique som nyligen förlorat sin mark till ett internationellt biobränsleföretag. Marken försörjde 30 personer.

EU:s mål är att 10% av allt transportbränsle ska vara förnybart år 2020. Sverige bör inte uppfylla sin del av EU-målet med biobränslen som odlas på mark som kunde ha använts till matproduktion, hävdar *Action Aid*.

Hon äger sällan marken

FAO lanserar en ny databas, *Gender and Land Rights Database*, med aktuell information från 78 länder som belyser den utbredda ojämlikheten mellan mäns och kvinnors tillgång till mark. Trots att kvinnorna är de största producenterna av grödor och spelar en central roll i hushållens försörjning har de mycket sämre äganderättsligt skydd. Många nationella grundlagar erkänner mäns och kvinnors lika rättigheter, men verkligheten ser annorlunda ut.

– Det är positivt att köns- och markrättigheter ses som en kärnfråga för utvecklingsagendan bland politiker och beslutsfattare, säger Zorida Garcia på FAO:s avdelning för forskning i genus- och utvecklingsfrågor.

Kampanjen Hjärnkoll

En treårig attitydskampanj ska slå hål på myter och öka kunskapen kring psykisk ohälsa. Medier, vårdpersonal, polis, beslutsfattare och allmänhet ska lära mera i syfte att minska stigmatisering och skam.

200 ”ambassadörer” – personer med egna erfarenheter av psykisk sjukdom och ohälsa ingår i Hjärnkoll för att berätta om sin egen väg till återhämtning. www.hjarnkoll.org

Föräldrars självmord

Barn och ungdomar som förlorar en förälder har ökad risk utveckla psykiska besvär senare i livet, särskilt om dödsorsaken var självmord. Det visar en ny studie vid Karolinska Institutet.

– Studien visar på vikten av särskilda stödinsatser till familjer som drabbats av självmord, vilket kan få stor betydelse för att förhindra framtida psykisk ohälsa, säger professor Bo Runeson som lett studien.

Jans egna bilder på frihetsmarschen i Gaza på nyårsafton.

Om folk visste!

Han såg vardagens förtryck på ockuperade Västbanken

Jan Boström bytte kyrkbänken mot en militär vägspärr i Betlehem. Som följeslagare. Lyssnade försökte dämpa oro. Han har bråttom dit igen.

Test: Ingemo Orstadius

Bild: Bibbie Friman & Jan Boström

Väskor av flätade palmblad, olivolja från västbanken och lankesiska vaniljstänger. Exotiskt så det förslår. Och över alltihop en härlig doft av rökelse.

– Nej, någon rökelse säljer vi inte här. Det måste vara tvålen från Indien som luktar, säger Jan Boström innan han slår igen kassapparaten i Världsbutiken Solen.

Jan arbetar ideellt i affären sedan fem år tillbaka. Efter att ha sålt sin del i ett mindre företag ville han göra något "vettigt" och när han fick nys om att rättvisehandeln skulle starta i Alingsås slog han till. Dessutom hade han länge funderat på att volontärbeta utomlands. Det ekumeniska följeslagar-

programmet i Palestina och Israel lockade honom och han skickade in en ansökan.

– Jag är ingen ultrareligiös människa, men jag trivs bra i olika kristna miljöer, säger Jan som länge varit kyrkvärd i Svenska kyrkan.

HAN BLEV ANTAGEN TILL PROGRAMMET och fick gå en särskild utbildning för följeslagare. Där fick han lära sig mera om bakgrunden till konflikten mellan Palestina och Israel, samt hur läget är just nu.

– Vi gjorde också praktiska konfliktövningar med rollspel, där vi agerade soldater och palestinska ungdomar. Övningarna leddes av en psykolog och var väldigt bra.

Jan placerades tre månader i Betlehem, där han delade lägenhet med tre andra följeslagare. Redan första dagen gick de ut iklädda khakifärgade västar med en speciell symbol och bokstäverna EAPPI (Ecumenic Accompanier Program for Palestine and Israel) på ryggen.

– Folk kom genast fram och hälsade oss välkomna. En palestinsk minister pussade mig på båda kinderna och tackade mig för att jag var där. Det var gripande, säger Jan.

Sedan inspekterade följeslagarna sin kommande arbetsplats. Jan blev chockad när han fick se muren, som ligger på det av Israel ockuperade Västbanksområdet. Den började byggas 2002, beräknas bli cirka 75 mil lång och består bitvis av en åtta meter hög betongmur, diken, stängsel och elektroniska staket.

I SAMBAND MED BYGGANDET HAR mark konfiskerats och egendom förstörts och/eller beslagtogs. Muren har separerat tiotusentals palestinier från släkt och vänner, arbetsmöjligheter och jordbruksmark. FN har krävt att muren ska rivas och den internationella domstolen i Haag har konstaterat att den utgör ett brott mot internationell humanitär rätt. Ändå fortsätter byggandet.

– Och cyniskt nog är det palestinier som

Al Aqsa-mosken på Tempelberget, sedd genom rakbladstråd på Olivberget.

bygger såväl muren, som de israeliska bösättningarna. Arbetslösheten är stor på Västbanken.

Jans uppdrag gick ut på att fyra morgnar i veckan infinna sig vid Checkpoint 300, tillsammans med en annan följeslagare. Checkpointen, som är en militär vägspärr i muren, har tre kontrollstationer. Vid den första måste besökaren visa upp ett särskilt tillstånd. Sådana varar som längst i sex månader och måste därefter förnyas kontinuerligt.

Sedan följer en metalldetektor för genomlysning av kläder och bagage. Stålhåttor på skorna eller nitar i jeansen ställer till problem. Med oknutna skor och bältena i handen springer palestinerna till den tredje kontrollen. Där ska tillståndet åter visas upp, liksom en id-handling. Dessutom görs ett avtryck av handflatan som jämförs med det som finns i vaktens dator.

– Eftersom byggjobbarnas händer ofta är slitna överensstämmer inte handavtrycken och de får vända tillbaka. Då blir de naturligtvis förbannade.

Jan och hans kollega brukade vara på plats runt halv fem på morgonen. Då hade redan flera hundra personer börjat köa i de två led som fanns vid checkpointen. De flesta stod i en gallergång avsedd för arbetarna. Resten fanns i "the humanitarian lane"; en kö för kvinnor, sjuka, personer över 65 år och turister.

De som körar ser inte vad som händer på insidan och frustrationen byggs upp när det tar lång tid. Folk blir otåliga och skriker. När kön stoppas upp går en av följeslagarna in i terminalen för att ta reda på vad som hänt, medan den andre stannar kvar vid kön för att bevara lugnet. Följeslagarna kommunicerar med varandra och oron dämpas när folk får veta vad som hakat upp sig.

CIRKA 2 500 PERSONER PASSERAR dagligen checkpointen och hela proceduren kan ta bortåt tre timmar. Tidigt på morgonen är det främst byggarbetare som ska till sina jobb.

– En del börjar köa redan klockan ett på natten för att vara säkra på att hinna i tid. De sover på wellpappkartonger i närheten.

Men på julafton går det undan. Då öppnas en speciell port för patriarkerna som

"Han hade angivits av en klasskamrat, som tvingats säga ett namn för att själv slippa bli fängslad."

åker i kortege till födelsekyrkan i Jerusalem. Checkpointen öppnar tidigare och kontrollerna fungerar plötsligt utan problem.

Den andra delen av Jans uppdrag var att besöka byarna i det ockuperade området för att lyssna på folks berättelser. En morgon ringde Nasser Hamamreh, kontaktperson i Husan, och bad Jan åka ut till byn.

– Nasser visade mig hur den israeliska armén under en nattlig räd brutit sig in i byns

Om folk bara visste vilket vanvett som pågår, säger Jan Boström.

lokaler under moskén. Där fanns en läkarmottagning och soldaterna hade förstört all sjukvårdsutrustning. Det är ju som att bryta sig in i en kyrka. Fullständigt vanvettigt! Men ingenting är heligt för armén, konstaterar Jan.

Råden fick stora konsekvenser för byborna. De tvingades skaffa tillstånd för att resa till Jerusalem om de blev sjuka och sjukvårdavgiften tiodubblades.

Vid ett annat tillfälle kallades Jan till byn för att träffa en familj vars son häktats. Armén hade kommit hem till familjen mitt i natten eftersom de letade efter en stenkastande pojke. De radade upp alla barnen längs väggen och plockade ut en tonårsgrabb fast han bedyrade sin oskuld. Pojken sattes i fängelse i Ramallah i väntan på rättegång och mamman var orolig eftersom hon inte fått träffa honom sedan dess. Hon undrade om följeslagarna kunde besöka honom i fängelset för att ta reda på hur han mädde.

– Det kunde vi inte, men senare berättade Nasser att mamman mädde lite bättre tack vare att vi lyssnat på henne.

HUR DET GICK FÖR POJKEN fick Jan aldrig veta, bara att han angivits av en klasskamrat, som tvingats säga ett namn för att själv slippa bli fängslad.

I följeslagaruppdraget ingår också en del efterarbete; till exempel att hålla föredrag

eller ge intervjuer. Detta är minst lika viktigt som själva vistelsen eftersom kunskapen om vad som sker är ganska bristfällig. Utanför uppdraget är Jan nu också ivrigt sysselsatt med att sprida *Kairos Palestina*, ett dokument författat av kyrkoledare i Jerusalem. Han tar fram ett väl tummat exemplar och visar mig.

– Kairos Palestina är en handledning för att uppnå fred i området genom icke-våld.

Förebilden är det Kairos-dokument som sändes ut av kyrkorna i Sydafrika under 1980-talet. Dokumentet riktar sig i första hand till alla kyrkor och kristna i världen, med en vädjan om aktivt stöd från deras sida.

– Visst kan vi be för folken i Palestina och Israel, men det krävs nog lite mer, säger Jan.

Det pågår fredsaktiviteter på båda sidor och i Jerusalem finns *The Parents Circle*, en gränsöverskridande organisation, där israelen Rami Elhanan är drivande. Hans dotter dödades på väg hem från skolan när bussen sprängdes av en självmordsbombare.

– Hela livet rasade för Rami Elhanan. När han slutat skrika hade han bara en tanke i huvudet: Att slå ihjäl alla palestinier. Men det var ju en praktisk omöjlighet och han insåg att han i stället måste börja prata med dem. Nu åker han runt och föreläser ihop med en palestinier från ett flyktingläger i Betlehem.

Jan trodde att han skulle kunna vara följeslagare i tre månader och sedan var det bra med det. Men efter hemkomsten i januari har han inte kunnat släppa tankarna på hur folk har det på Västbanken. Han följer händelseutvecklingen noga och om en månad återvänder han dit.

– Den här gången åker jag privat. Det är en slags solidaritetsyttring från min sida. Nu vill jag visa mitt engagemang och dessutom träffa mina nyvunna vänner i Betlehem.

ingemo.orstadius@telia.com

LÄS VIDARE:

www.skr.org/seappi

www.kairospalestine.ps om Kairos Palestina-dokumentet

Ekumeniska följeslagarprogrammet i Palestina och Israel (EAPPI) drivs av Kyrkornas Världsråd. Initiativet kom ursprungligen från kyrkoledare i Jerusalem som i ett brev bad om internationell närvaro i området.

Människor från olika delar av världen kommer till Palestina och Israel för att stödja dem som arbetar för en rättvis fred. Syftet är att försöka dämpa våldet, ge hopp om att en fredlig lösning är möjlig, främja respekten för folkrätten och höja omvärldens kunskap om vad som sker.

Ge trafikskadade bättre stöd!

Trafikskadade är vår tredje största patientgrupp. Okunskap och nonchalans gör att de inte får den hjälp de behöver.

Tiotusentals människor skadas i trafikolyckor varje år. Efter hjärt- och kärlsjukdomar samt cancer är trafikskador vårt tredje största folkhälsoproblem.

Så har det varit i Sverige och många andra länder under flera decennier. Samtidigt har välfärdssystemet inte förmått sörja för de trafikskadades rätt och möjlighet till ett gott omhändertagande.

En av de brukarorganisationer i Sverige som gör mycket lovvärda satsningar för de trafikskadade är Personskadeförbundet RTP. Deras information finns tillgängliga på förbundets webbplats. Där står om RTP:s satsning på ett särskilt *hälsodokument* för förbundets medlemmar. Syftet är att den trafikskadade ska få det enklare i sina olika vårdkontakter. Dokumentet är också ett led i att trafikskadade som grupp inte ska ut sättas för felbehandlingar.

DET ÄR INTE FRÅGA OM några nya brister för de trafikskadade. Brister och luckor i de olika vård- och omsorgssystemen har funnits under en längre tid. Själv genomförde jag en studie år 2007 av LSS-handläggares kunskaper (LSS – Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade) det vill säga biståndsbedömare i landets kommuner.

Jag fann att påfallande många ansåg sig sakna kunskap om gruppen trafikskadade. En socionom som arbetade som LSS-handläggare förklarade att hon inte tyckte det var konstigt att de trafikskadade inte överklagade hennes beslut. Hon hade förklarat för dem, att det inte var någon idé att överklaga eftersom de ändå inte skulle ha någon chans att få rätt.

Biståndsbedömarens agerande och nonchalans visar att rättssäkerheten snabbt

kan sättas ur spel för de allra mest utsatta.

DEN SATSNING SOM Personskadeförbundet RTP nu gör med stöd av pengar från Arvsfonden är lovvärt av flera skäl. För det första är det viktigt att vårdpersonal kan få en sammanfattning av den skadeproblematik som den trafikskadade äger samt även får tillgång till den medicinlista som enligt RTP kan vara omfattande. Hälsodokumentet kommer att tas fram med hjälp av medicinsk expertis, enligt RTP.

Dessa satsningar är lovvärda och måste tas på större allvar av vård- och omsorgsverksamheterna runtom i landet. En brukarorganisation kämpar i första hand för sina medlemmar och deras familjer. Men vem sörjer för de trafikskadade patienter som inte är organiserade i en brukarorganisation?

DET ÄR HÖG TID ATT bättre ta vara på de erfarenheter och kunskaper som finns i brukarorganisationerna. Det passar extra bra i år då tillgänglighetsfrågorna står högst upp på agendan.

Jorgen.Lundalv@socwork.gu.se
Jorgen.Lundalv@surgery.umu.se

JÖRGEN LUNDÄLV är universitetslektor i socialt arbete vid Göteborgs universitet och docent i trafikmedicin vid Umeå universitet.

LÄS VIDARE:

Stöd efter krasch, Jörgen Lundälv, Meyers förlag 2009.
www.rtp.se/ Personskadeförbundet RTP

ANNONS

Hjälptorget

- Hjälpmedel
- Bilanpassning
- Bostadsanpassning

Seminarier för yrkesverksamma

2-3 juni 2010 Kistamässan Stockholm
www.hjultorget.nu

Stöd och information till dig som är:

- Whiplashskadad
- Polioskadad
- Hjärnskadad
- Ryggmärgsskadad
- Amputerad

Läs mer på www.rtp.se

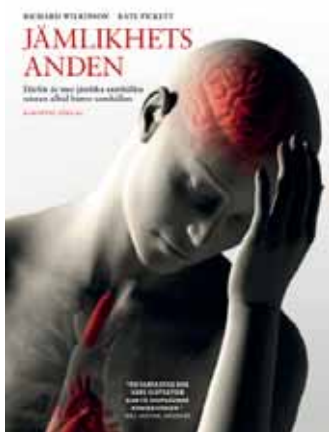
PERSONSKADE
FÖRBUNDET RTP

Telefon: 08-629 27 80 Webb: www.rtp.se

www.hjarnkoll.org

BÖCKER

Jämlikhetsanden Richard Wilkinson & Kate Pickett Karneval Förlag

Jämlika samhällen är bättre för alla. Det är den slutsats som författarna drar efter att ha gått igenom, värderat och analyserat hundratals vetenskapliga undersökningar av samhällsutvecklingen i den rika världen. Där skillnaderna i inkomster och social status är stora är hälsan sämre, stressen värre, mordet fler, tonårsgraviditeterna fler, drogmissbruket större, fler är feta och medellivslängden lägre.

Det några av oss hävdar utifrån ideologiska värderingar får här sin vetenskapliga bekräftelse: Klyftor i rika samhällen skapar sociala problem och ohälsa. Det ger en förklaring till att utanförskap och psykisk ohälsa ökat i Sverige under senare år.

Den forskning Wilkinson och Pickett stöder sig på är av högsta kvalitet och i sin bredd närmast omöjlig att ifrågasätta. Det har dock, som väntat, personer som vill bevara sina privilegier försökt. Skattebetalarnas förening, Svenskt Näringsliv och ledarskribenter i SvD har påstått sig hitta fel i statistiken. Men efter snabba svar från författarna har de tystnat – åtminstone tillfälligt.

Om politiker alls läser borde denna bok vara obligatorisk. Varje

politisk åtgärd kan mätas mot detta rättesnöre: Leder den till ökad eller minskad jämlikhet och därmed till bättre eller sämre välfärd?

Jag tror att Jämlikhetsanden kan förändra politiken. Grupp- och egenintressen borde bli svårare att driva.

Läs den och använd den! /JM

Drevet går Om mediernas hetsjakt Anders Pihlblad Natur&Kultur

Den politiske reportern och TV4-programledaren Anders Pihlblad med uppgift att granska makthavare hamnade själv i ett mediedrev sedan han festat på krogen med statsministerns statssekreterare Ulrica Schenström.

Med utgångspunkt i de egna erfarenheterna har han intervjuat en lång rad kända personer från Lars Danielsson och Gudrun Schyman till Björn Ranelid om vilka konsekvenser det fått för dem att utsättas för mediernas massiva hetsjakt. Att det är fruktansvärt kan vem som helst förstå utan att läsa boken. Det som blir smärtsamt tydligt är Anders Pihlblads beskrivningar av hur drevet drabbar alla i närheten av den som ska granskas – partners, vänner, grannar. Inte ens barn skonas i jakten på information.

Bör bli obligatorisk kurslitteratur på landets journalistutbildningar. En lång rad redaktioner skulle också må bra av att ta den som utgångspunkt för diskussioner om arbetsmetoder, moral och etik. /AF

Yarden Kristian Lundberg Symposium förlag

Synliggörande kontra självbespeglings. Härom dagen läste jag Yarden av Kristian Lundberg. Han beskriver hur det är att vara timanställd vid ett bemanningsföretag som hanterar nya bilar på kajen i Malmö.

En vanlig människa som berättar om ett vanligt jobb, som talar av egen erfarenhet. Texter rakt upp och ner om hur det är att växa

Yarden, om en vanlig människa, ett vanligt jobb – i Malmö hamn.

upp med en mor som är psykiskt sjuk och en far som sviker sin son. Men mest berörs jobbet, om hur det är att inte veta om man får arbeta nästa dag eller inte. Om när vinden viner i Malmö hamn och han inte får sitta kvar i bilen han just flyttat för att slippa regnet och snön i väntan på att en minibus ska hämta. Det är förbjudet. En förman i bil en bit bort på kajen bevakar att så inte sker. Hur han kan stängas av från arbetet i dagar eller veckor på blotta miss tanken att det kan vara han som repat en ny bil. Det är även förbjudet att tala i mobil under arbetets gång. Att ringa hem och väcka sonen så att han tar sig till skolan är därför förknippat med stora risker.

Arbetskamraterna har ofta flera jobb, allt från att dela ut tidningar från arla morgon till att städa på sena kvällar. Ändå klarar de knappt överlevnaden. De är närande. Det är andra som tjänar pengarna på arbetet de utför.

Berättelser om en kår av människors vardagar, med vedermödor, ömhet och förudmjukelser, som gör att livet fungerar för andra. Skildringar som går under ytan och synliggör. De står före och efter mig i mataffärens kö, somliga av dem sitter i kassan på sena kvällar för att ta betalt. De finns på sjukhusen för att hålla rent och vårda. De håller trapphusen städade. De finns överallt och dygnet runt. Och samtidigt inte alls.

Därför är det befriande att läsa texter vilka synliggör vanliga män-

niskors vardagar, som knappt finns med i medierna eller på den politiska arenan. Under sådan läsning fylls luften med syre. Tänk om medierna drog ner på några av sina självbespeglade texter, minskade på en del av all yta och form och oftare började tala med – inte om – alla dessa människor och såg till att även deras röster fanns med på dagordningen. Berättelser som journalister behöver för att göra bra jobb när de granskar experter och politiker.

Många skribenter vill göra just det, ersätta texter om yta och form med innehåll. Ofta slutar det ändå med ett "Hur känns det?" när arbetet på fabriken läggs ner. Varför? Frågan är på riktigt och saknar bra svar.

ISTÄLLET FÅR JAG TRÖSTA MIG med att Yarden tog slut i bokhandeln och att författaren belönats med Ivar Los pris. Då finns det anständighet och hopp kvar. En vanlig människa som har något viktigt att berätta för oss andra – som inte är ute efter manipulation, att berika sig, självbespeglings och liknande – och som talar av egen erfarenhet, inte om andras. Och att boken fortfarande är oslagbar för att lära saker på djupet om samhälle och människor, om kärlek, svek, lycka och allt annat för att vi ska kunna utveckla våra liv.

Sådana dagar infinner sig inte allt för ofta, de ska man vara rädd om, då gäller det att avhålla sig från självbespeglade skribenter. /LS

TEATER

En familj
Av: Tracy Letts
Regi: Stefan Larsson
Dramaten

Olyckliga och icke-fungerande familjer, finns det något mera intressant? Hos familjen Weston är fönstren förhängda sedan år tillbaka. Inuti huset pågår en mamas avancerade tablettmissbruk och en pappas grava alkoholism. Miljön känns så 50-tal att man hajar till vid den första samtidsreferensen till Michael Moore en bra bit in i pjäsen.

Faderns självmord samlar de tre vuxna döttrarna med deras män, ett barnbarn, en morbror med familj. Och en indianska som fadern kort innan han dränker sig gåtfullt anställt som hemhjälp, en handling som i slutscenen visar på hans inriktning.

Tracy Letts rör sig på ett minfält av kontaktlöshet och oförståelse mellan generationer, sammanfattat i mamma Westons pregnant replik: *Vi hade det för dåligt och fick det för bra*. Däri ryms familjens tragik.

MARIE GÖRANZON som mamma Weston är ett under av gestaltning. Från den första stapplande uppstigningen ur dubbelsängen med talet uppbrutet av tabletterna, över de sylvassa, dräpande replikerna som hon sätter som en smäck och inhöstar salongens skratteexplosioner. Till slutet när hon däckad av övergivenhet ligger med huvudet i hemhjälps knä.

Runt Marie Göranson finns en total koncentration, det är som om hon skapar ett eget kraftfält.

Men pjäsens humor är långt driven och verkar inbjuda till överspel hos en stor del av ensemblen, mest utmärkande hos Ingela Olsson, paret Westons äldsta dotter. Hennes utfall mot modern och sin otrogne man spelad av Thomas Hanzon, skorrar illa, för högt och är bortom nyanser. Men hon är inte ensam om att dra iväg.

Behållningen på Dramaten är, förutom Marie Göranson, Livia Millhagen som med stor integritet gör en av döttrarna, Karen, konturskarp och med en äkthet som den här föreställningen hade kunnat smittas mer av. / HB

UTSTÄLLNING

And There Was Light
Renässansens mästare i nytt ljus
Eriksberghallen, Göteborg

En ny Leonardo! Visas för första gången i Göteborg!

Det är den tavlan utställningen

lever på, och tar väl vara på. Bevisen på att den lilla målningen gjord med färgkrita och bläck på pergament är ett hittills okänt verk av Leonardo är pedagogiskt övertygande. Jag tror faktiskt på det.

I övrigt är utställningen ett sevärt jippo. Med hela uppsättningen av multimedia får vi se och höra historier om kändisarna Leonardos *Nattvarden*, Michelangelos *Skapelsen* och *David* och Rafaels *Skolan i Aten*. Nästan allt är dock reproduktioner.

Göteborgs konstmuseum har i anslutning gjort en liten fin utställ-

BÖCKER

Hundra dagar
Lukas Bärfuss
Roman, övers.
Aimée Delblanc
Norstedts

Skådeplatsen är folkmordets Rwanda 1994. Den schweiziske biståndsarbetaren David gömmer sig i huvudstaden – i Amsarska huset. Knappt ett lik och ändå anar man dödan det in på bara skinnet. Känner doften av rädsla – skräck. Upphetsningen – hetsandet i radion

La Bella Principessa är magisk. Man kan stå helt nära och se varje streck runt ögat, nästan förnimma hennes blick.

ning – *Renässansen* – med långt fler originalverk, t ex några utsökta kopparstick av Dürer. Den ger en djupare bild av renässanskonsten.

Men visst är Leonardos nya okända en sensation. Att stå alldeles nära La Bella Principessa är magiskt. Inget påbjudet avstånd, inga mästrande vakter. Man kan noga granska minsta streck runt ögat, nästan uppfatta hennes blick och ansiktsuttryck.

Utställningen pågår till 15 augusti. Entréavgifterna är dock inte lika blygsamma som till våra vanliga konstmuseer. Det är synd. Det multimediala greppet gör utställningen nämligen till en bra ingång till konsthistorien för både både ung och gammal. /JM

mot "kackerlackorna". Blodtörsten, hatet. Kollapsen – kaoset.

Det lilla genomorganiserade landet som sålt sig. Där 248 hjälporganisationer styrde och ställde. Som kallades "Afrikas Schweiz".

Hur var detta möjligt? Ja, först kom påven på besök... Författaren målar skickligt, med små nyanser och hårda fakta, upp historien, bakgrunden. Och tar en kärlekshistoria åt David till hjälp – med Agathe, dotter till en regeringsmedarbetare. Det funkade. Och när hon visar sitt rätta ansikte. Liksom landet "...hade tagit av sig masken." Starkt.

Lukas Bärfuss är dramatiker och detta är hans romandebut. Elegant översatt från tyskan och språket en njutning att läsa. An sich. /ÖL

Under min hud
Linn Markstedt
Pront Förlag

"Jag är inte fem ord."

80-talisten Linn slåss och läggs i bälte, får sprutor i baken. En stark och unik bok om självupplevd trauman från barndomen till dagens mysiga lya, hund, häst, pojkvän, fotomodelljobb och bokdebut.

22-åriga Linn skyller inte på psykiatri. Sakligt, självran sakande visar hon upp sig själv, sin familj, vården i kommunen. Hon vågar ta på sina rädslor, ser också andra mitt i panikångestattackerna då hon hetsäter pannkakor med strösocker. Hon gråter på begravningsen av en kvinna som tagit hand om henne, sett henne som människa och tagit in henne i sin familj.

Trots flera diagnoser, tung mediciner och tack vare boendestöd, pojkvän och djuren hon har ansvar för, har hon skrivit boken om "orkidébarn", som hon kallar sig.

Hon återkommer hela tiden till ämnet pengar. Hon vill klara sig själv, hon vill arbeta heltid och vill inte "ligga samhället till last". Egenvärdet är viktigt. Ibland tar hon ut hela sparkontot och köper en stilig datorväska, ångrar sig, men behåller väskan. Att vara någon, att se bra ut och att fungera i samhället är hennes drivkrafter.

Hon vågar också syna sina mindre lustiga sidor – ett tecken på tillfrisknande och på ett lovande, kraftfullt författarskap. /SB

Utrensningen
Sofi Oksanen
Albert Bonnier Förlag

Om Aliide och om Zara, två kvinnor i olika åldrar, präglade av systemet i Estland under och strax efter den sovjetiska ockupationen.

Aliide lever på den estniska landsbygden. Den unga Zara kommer dit efter uppbrott och flykt från ett liv i Sovjet.

Aliide önskade leva ett "vanligt" liv, odla grönsaker och behålla sin estniska identitet. Det var inte möjligt. Straff och deportation väntade avslöjade "nationalister". Hon tvingades till handlingar och förhållningssätt som stred mot hennes natur och vilja.

Zara föds och växer upp i Sibirien, Vladivostok, dit hennes mor deporterats i slutet av 1940-talet. Hon tar sig småningom därifrån, men hamnar i ett brutalt trafiknät. Rymmer och kommer till Estland, där hon söker och finner en adress som mormor gett henne. Här finns Aliide.

Kvinnorna är till en början främlingar för varandra. Aliide är, vis av sina erfarenheter, mycket missnöjd och Zara vill inte berätta något om sig själv. Men deras livshistorier vävs småningom samman.

En fängslande berättelse, djup, mångfacetterad och spännande. Vi får ta del av Alides kamp för överlevnad i en vardag kantad av misstänksamhet och rädsla och av hennes navigering i ett system där angivelser, förtryck och hemliga organisationer hörde till vardagen.

Personbeskrivningarna och miljöerna är mycket trovärdiga och välskildrade. Språket poetiskt. Berättelsen ger en bild av ett fasansfullt samhällssystem som fanns helt nära oss i både tid och rum. /G-LA

Håpas du trifs bra i fängelset Susanna Alakoski Bonniers

Syskonen Anni och Sami gör en sorglig resa genom fattigsverige, där uppväxten i den finska missbrukarfamiljen påverkar dem helt olika. Medan Sami hamnar i obsklass, blir knarkare och fängelsekund, räddas Anni av sin överlevnadsinstinkt: "Och det är nu jag fattar, utan att fatta, att jag inte ska överleva om jag bor kvar hemma." Hon tar själv kontakt med soc för att bli omhändertagen. Hon får jobb i socialsvängen, bildar familj och blir en riktig svensson.

När syskonen träffas som vuxna, känner Anni att de inte längre har något gemensamt. De kan inte ens dricka en kopp te tillsammans. Ändå förmår hon inte att bryta med brodern. Banden är för starka; Sami är synonym med Annis finska familj. Hon försvarar honom med näbbar och klor och riskerar därmed själv att gå under.

Bokens märkliga språk är dock ett mysterium. Meningar som "och plötsligt ringer de aldrig inte igen" får en att snubbla och i värsta fall tröttna. Men Alakoski är en mästerlig miljö- och människoskildrare, budskapet når fram ändå. /IO

Allt är möjligt Åsa Moberg En välfärdsdagbok Timbro

Jag gillar egentligen varken dag- eller brevböcker. Den här gör mig dock delaktig, engagerad. Så fylld av vettiga, oberoende och inspirerande tankar att ingen annan än Timbro tors ge ut den. Eller gjorde man det i höstas redan för att desarmera Moberg inför valet? För det är nu – i den dagliga debatten – som hon behövs mer än någonsin.

Åsa Moberg lyfter fram sakförhållanden, ifrågasätter givna sanningar, ställer följdfrågor och sätter samman samhällsekonomiska beräkningar på nya och oväntade sätt. Ta bums in henne som krönikör DN, SvD, GP eller SR! /MW

I det här trädet Katarina Kieri och Per Nilsson Rabén & Sjögren

Vi välkomnas på ett direkt sätt in i Siris och Jakobs olika världar, världar som ibland snuddar vid varandra. En pappa som sviker, än en gång. Den mest betydelsefulla vänskapen som går förlorad. Och en flytt av anledningar som inte går att tala om. Vi släpps in och får komma två ensamma unga själar nära; Fågelflickan och Vilsepojken, som de kallar varandra.

Boken är fantastiskt välskriven och sätter relationer i fokus. På sina 235 sidor rymmer I det här trädet livets alla aspekter; vänskap, hat, ensamhet, gemenskap, sorg och kärlek. Och det är just denna bredd som skapar en fascinerande berättelse. Två av Sveriges främsta

ungdomsförfattare har här tillsammans skapat en känslöfylld, poetisk och gripande berättelse. Stora förväntningar, men ingen besvikelse; bara underbar läsning! /LJ

Berättelser från ett land som inte finns Torgny Hinnemo Norstedts

Makt. Om det handlar all politik i det forna Sovjet. Fria val är på sin höjd en reklamskylt man håller upp för omvärlden. Det är klanser, oligarker, kriminella gäng och gamla KGB-are som kämpar om makten och därmed om pengarna. De spelar på folks nationalism, religion och fördomar gentemot grannar.

Hinnemo har varit journalist i Sovjet och de nykonstruerade staterna i 40 år. Han blandar politisk analys med anekdoter och personliga minnen. De korta berättelserna är från skilda tider och omfattar alla länder i denna forna stat. Ibland blir det för kaleidoskopiskt.

För mig är det en dyster läsning. Våld, förtryck, korruption och ojämlikhet fortsätter att råda. Folkliga revolutioner för bara med sig en ny maktfullkomlig ledare.

re. Men Hinnemo sätter in utvecklingen i ett långt perspektiv och uttrycker rent av en försiktig optimism. /J M

Mannen har hatten Rättspoesi Ingela Svensson Tusculum förlag

En stark bok, viktig. Ingela Svensson är åklagare i Halmstad med inriktning mot sexbrott och "familjevåld", dvs vissa mäns våld mot kvinnor och barn. En svidande vidräkning med patriarkalt tankegods hos både hög och låg.

Det är *hagunden* som härskar, i undre världen – och den övre. Längst ner på stegen befinner sig tonårstjejer, särskilt berusade och "finska fyllekärringar".

Mot rättssamhället... "de som skulle fälla avgörandena saknade faktiskt vilja att ens försöka hitta sanningen..." Hon överväger att ha sin cykelhjälm på sig, för varje gång hon ska försöka förklara hur en kvinna utsatts för misshandel, eller ung flicka för sexuellt övergrepp, så känns det som att köra huvudet rakt in i en bergvägg:

"hur kan hon stanna kvar?
så lyder frågan
vilken skam
inte: hur kan han slå henne så?"

INGELA SVENSSON kallar rättsgångar för "ett annat slags teater", där verbal överlägsenhet utklaras de ordlösa. Som ändå förväntas spela upp sina livs mest utsatta ögonblick... "blotta bara din strupe/så besätter vi rollerna /lika stilsäkert som i Hollywood".

Starkast är dock den inblick vi får i det råa maktförhållandet i manligt våld mot kvinnor. /MW

Gustaf III och Det ofullbordade slottet Nils-Erik Landell Carlssons

Haga ligger i tiden. Där frodas storstilade planer. Så ock under Gustafs dagar. Ett slott var det tänkt. Storslaget. Men därav bidde intet. Kvar finns några ritningar och en – stengrund. Jag har själv klättrat i den. Vad nytt? tänker jag och kastar mig över boken.

Men – vilken besvikelse. Vilken missvisande titel, baksidestext och omslagsbild. För av bokens 204 sidor ägnas blott 18 åt slottet. Skäpmat. Resten är naturlyriska betraktelser och skildringar av den kungliga parken kring Brunnsviken.

När författaren inte skriver fram sin "nya" bild av Gustaf III med hjälp av många/frikostiga citat ur Hedvig Elisabeth Charlottas "hemliga" dagböcker – konungens svägerska. Ja, nog är det rart alltid. Inte minst med dessa

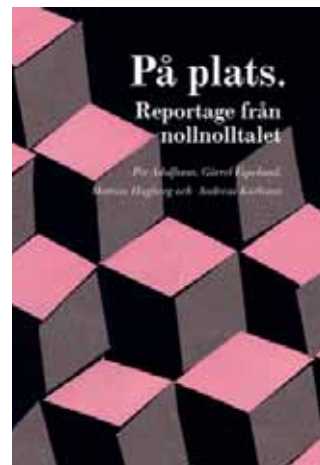
söta blomster som Landell, lite tafatt, plåtat i Haga-parken. För att inte tala om alla träden. Så är han också Linné-kännare. Folkbildare och läkare. Författare och guide. Men som sagt; så mycket slott blev det inte. /ÖL

Vildingarna Dave Eggers Forum Förlag

Vildingarna bygger på barnboks-klassikern Till vildingarnas land av Maurice Sendak. Även den här Max hamnar av olika anledningar på en ö fylld av märkliga odjur; en get på två ben och en fyra meter hög tjur bara för att nämna två.

Den unge Max blir kung och genast börjar ett spännande äventyr. Krig och parader varvas med vänskap och bråk. Seglatser och flygturer med glädje och gråt. I baksidestexten står att Vildingarna är "en saga för alla åldrar", inget kunde varit mera träffande. Både fascinerande och medryckande. Fantasin och berättarglädjen är stor, det gör boken charmig och möjlig att läsa om och om igen. /LJ

MEDARBETARES VERK

På plats Reportage från nollnolltalet Texverk

Frilansgruppen Textverk i Göteborg sammanfattar i antologin det gångna decenniet. Lyfter fram viktiga reportage, återvänder och följer upp – alltför ovanligt i dagens journalistik. Det är också där, i diskussionen kring journalistiken, boken vill vara ett inlägg: den "objektiva" journalistiken är en myt. All journalistik är subjektiv. – Jo-mensvisst. /MW

RECENSENTER:

Gun-Lis Angsell, Susanne Backman, Helena Bjerkelius, Linn Johansson, Örn Lindstrand, Jan Molin, Ingemo Orstadius, Maria Wallin.

PSYKISK O-HÄLSA -SYD

Ökad psykisk ohälsa oroar

Barn och ungdomars psykiska ohälsa. Ökat våld och sammanhang sociala skillnader i psykisk ohälsa. Socialstyrelsen lyfter fram i sin senaste folkhälsoen rapport.

Vår hälsa är inte bara en fysisk hälsa som god. Dädligheten i livet och Många har en psykisk ohälsa.

Konsten att leva i ett samhälle där unga står på skuldror för ett stort ansvar.

Hälsan i tidigare folkhälsoen rapporter har utgått från Socialstyrelsen och den sociala skillnader i psykisk ohälsa. Här är ett exempel på en konferens som är till exempel i Malmö, Västerås, Örebro och i Göteborg.

Högt i jämförelse av prestations

Välkommen till Psykisk O-Hälsa -SYD

23 september 2010 | Luftkastellet i Slagthuset | Malmö

Psykisk O-Hälsa, succékonferensen, nu även i Malmö!

Anmäl dig och dina kollegor nu och ta chansen att träffa andra som kommer i kontakt med psykisk ohälsa i sin vardag.

Skaffa dig nya kunskaper och fyll på batterierna så att vi tillsammans kan hjälpas åt med att bli bättre på att bemöta och hantera psykisk ohälsa i södra Sverige! Du kan välja mellan ett 30-tal föreläsningar av toppklass och får ta del av bevisat, välfungerande samverkansprojekt. Välkommen du med!

Dagen delas in i fem parallella spår:

- Psykisk ohälsa och stigmatisering
- Makten och mötet i människovårdande arbeten.
- Psykisk ohälsa hos barn och unga samt migrations- och mångfaldsfrågorna.
- Goda exempel och samverkan kring barn och unga.
- Goda exempel och samverkan kring vuxna.

Gå in på hemsidan www.syd.psyoh.se för att se alla föreläsningar och sätt ihop ditt eget konferensprogram.

Du får med dig konstruktiva modeller, verktyg och goda exempel från olika situationer som du kan ta med dig och ha nytta av i ditt dagliga arbete.

Dagen börjar och avslutas med positiva och lärorika förtecken levererade av komikerna Anna-Lena Brundin, respektive Ann Westin.

Tid: 23 september

Plats: Luftkastellet i Slagthuset, Malmö

Deltagaravgiften för denna spännande dag är 1.895 kr exkl.moms. För brukare och anhöriga är priset 450 kr ink.moms

I priserna ingår för- och eftermiddagskaffe samt lunch.

Anmäl er på vår hemsida www.syd.psyoh.se, fax 08-23 73 05
e-post: info@expomedica.se eller telefon 08-23 73 10

Arrangör:

EXPO MEDICA

I samarbete med:

Psykiatri Skåne
En del av Region Skåne

Posttidning B

Avsändare:
Nätek
Box 311 20
400 32 GÖTEBORG

Attendo

Jag blir sur på vuxna som inte sätter Barnens Behov I Centrum

Attendo Individ och Familjs familjehemsvård är utformad enligt BBIC.

Ring oss på Attendo Individ & Familj: 020 40 37 00. Ett samtal räcker.
Du kan också läsa mer om våra insatser på www.attendo.se/iof.